

EFICIENȚĂ ECONOMICO-SOCIALĂ ȘI CALITATEA VIEȚII

Emil Mihuleac, *Trăsături și principii ale conducerii în Republica Socialistă România*, București, Edit. Academiei, 1981

Propunându-și să dezbată concepția partidului nostru asupra trăsăturilor și principiilor conducerii în Republica Socialistă România, lucrarea de față este prin intenție cit și prin realizare o reușită încercare de a trata într-o conexiune dialectică trăsăturile conducerii cu principiile conducerii, constituind astfel, o contribuție deosebită la analiza și elucidarea acestora în țara noastră, în concordanță cu cerințele științei conducerii societății, pe baza experienței proprii și a celorlalte țări socialiste, precum și în funcție de nivelul atins de realizările în materie pe plan internațional.

Remarcabila capacitate de sinteză, arhitectura judicioasă și scriitura aleasă a cărții lui Emil Mihuleac o recomandă din capul locului ca o apărție importantă. În același timp, cititorul cistigă considerabil și din bibliografia selectată riguros și din care nu lipsesc cele mai importante studii și cărți. Este de remarcat grija autorului de a introduce în analiză o anumită noțiune numai după ce în prealabil i-a fost stabilită cu claritate semnificația.

În societatea noastră trăsăturile și principiile conducerii nu pot fi delimitate altfel decât incluzând întreaga sferă de activități sociale: economice, politice, obștești, culturale, instructiv-educative, artistice ș.a.m.d. De aceea, caracterul procesual al conducerii vieții sociale cit și principalele aspecte ale acestor concepte sînt tratate într-o viziune sistemică. În același timp, constatăm că autorul este profund preocupat de a sublinia creativitatea partidului nostru care capătă în prezent sensuri concrete oglindite în definirea riguros științifică a concepției românești privind conducerea, trăsăturile și principiile ei. Pe parcursul întregii lucrări și în mod deosebit în cea de-a doua parte a cărții sale, autorul relevă viziunea partidului și a secretarului său general asupra trăsăturilor și principiilor conducerii în Republica Socialistă România, contribuția tovarășului Nicolae Ceaușescu la promovarea conducerii științifice în patria noastră.

În prima parte a cărții sale autorul înfățișează trăsăturile conducerii în societatea noastră socialistă. Pornind de la aprecierea fundamentală că societatea socialistă românească constituie un sistem de o deosebită complexitate, a cărui esență presupune conducerea unitară a tuturor sferelor de activitate Emil Mihuleac, pe baza aprecierii critice a experienței acumulate pe plan național și a unor estimări cu caracter prospectiv, se oprește asupra următoarelor trăsături fundamentale ale conducerii în societatea noastră socialistă: a. caracterul social și politic al conducerii; b. conducerea științifică, cibernetică, automatizată, integrată; c. abordarea sistemică și caracterul sistemic al conducerii; d. dinamismul, ca trăsătură de seamă a conducerii moderne; e. conducerea previzională și strategică; f. caracterul planificat și alte trăsături: conducerea administrativă, constantă, eficientă, funcțională ș.a.

Din această parte reține în mod deosebit atenția capitolul ce tratează conducerea științifică, cibernetică, automatizată și integrată. Argumentînd temeinic faptul că activitatea de conducere științifică nu se poate înfăptui pe baza unor principii general-valabile și subliniind necesitatea cunoașterii mecanismului acestor principii în procesul dezvoltării societății socialiste românești lucrarea pledează pentru desfășurarea unei intense activități științifice și creatoare în vederea perfecționării metodelor și formelor de conducere din țara noastră. În opinia autorului, caracterul științific al conducerii presupune așezarea ei pe bazele științei, un efort multilateral și îndelungat pentru instituționalizarea acestei preocupări, pregătirea cadrelor de conducere și, mai ales, formarea unei mentalități corespunzătoare în rindurile personalului, care să conducă în final la o schimbare profundă în starea de spirit a participanților la conducere, în relațiile lor reciproce în ceea ce privește obligațiile și răspunderile respective. Numai pe această bază se va putea combate subiectivismul și aprecierea sarcinilor și a rezultatelor obținute și se vor releva fenomenele și tendin-

tele noi în vederea programării acelor măsuri pe care viața socială le reclamă.

În concordanță cu cerințele conducerii științifice lucrarea analizează celelalte trăsături ale conducerii din țara noastră. În partea a doua a cărții sale autorul prezintă, într-o succesiune logică, pe un spațiu destul de larg principiile fundamentale ale conducerii în Republica Socialistă România: necesitatea asigurării participării tuturor oamenilor la conducere, conducerea colectivă, autoconducerea muncitorească; conducerea unitară a întregii activități economico-sociale; aplicarea creatoare a centralismului democratic, în raport cu condițiile concret-istorice și de etapa de dezvoltare a societății socialiste; ridicarea continuă a bunăstării materiale și spirituale a poporului pe baza creșterii producției materiale; asigurarea corelației armonioase între factorii interni și externi ai construcției socialiste, între politica internă și externă a partidului și statului.

Remarcabilă prin valoarea ei, cea de-a doua parte a cărții lui Emil Mihuleac surprinde multitudinea problemelor pe care analiza și tratarea principiilor fundamentale ale conducerii în țara noastră le ridică atât în fața cercetării științifice cât și a celor chemați să conducă diferite verigi în societatea românească. Interesant ni se pare faptul că în această parte autorul oferă prima conturare coerentă și multilaterală, de pe pozițiile Partidului Comunist Român, a principiilor fundamentale ale conducerii în Republica Socialistă România, subliniind necesitatea asigurării participării tuturor oamenilor muncii la conducere. Definind participarea ca pe o angajare și o contribuție economico-socială și culturală, ca pe o activitate specialmente utilă, orientată spre îndeplinirea programului etapei date, întemeiată pe conștiința și responsabilitatea fiecărui om al muncii, autorul consideră autoconducerea muncitorească ca relație de structură și funcție definitorie a întregii conduceri, condiționată nu numai de existența unor premise, obiective și subiective, ci și de structuri organizatorice adecvate. Precizarea acestor repere fundamentale pentru structurarea participării oamenilor muncii la conducere îi oferă autorului posibilitatea să sublinieze o problemă deosebit de actuală și importantă și anume că nu se poate înțelege funcționarea principiului participării maselor la conducerea întregii vieți economico-sociale fără referiri la componența sa principală —

conducerea colectivă și strins legată de aceasta — autoconducerea muncitorească.

Considerăm însă că lucrarea ar fi avut de câștigat dacă în această parte autorul ar fi prezentat mai pe larg legătura dintre procesul de adâncire a democrației muncitorești și noul mecanism economico-financiar. Și aceasta cu atât mai mult, cu cât esența acestei corelații se exprimă prin necesitatea creării unei economii moderne, de înaltă eficiență și presupune spirit de creativitate la toate nivelurile sistemului nostru economico-social pentru promovarea cu consecvență a principiilor de bază ale mecanismului economico-financiar: autoconducerea muncitorească, autogestiunea economico-financiară, autofinanțarea și autocontrolul. De aceea, considerăm că în abordarea sistemică a acestor probleme ar fi fost necesar să se atribuie un spațiu mai larg aspectelor care dețin un loc prioritar în fundamentarea necesității și eficienței stabilirii acestei corelații: concepția Partidului Comunist Român privind conținutul, necesitatea, căile și mijloacele care să ducă la perfecționarea mecanismului economico-financiar, coordonatele mecanismului, lărgirea sferei de participare a oamenilor muncii la elaborarea planului propriu și a bugetului de venituri și cheltuieli, perfecționarea finanțelor unităților socialiste și a celorlalte pilonuri economice, definirea raportului calitate-eficiență, cerință esențială a adâncirii laturilor de ordin calitativ a întregii activități economico-sociale etc.

În concluzie, considerăm necesar să relevăm că, prin conținut și mod de realizare, lucrarea dr. Emil Mihuleac este concepută sub imperativul trecerii la o nouă calitate în conducere. Elementele încorporate sînt indispensabile tuturor cadrelor de conducere și specialiștilor, constituind un mijloc de sporire a participării, cu eficiență superioară a oamenilor muncii, la dezvoltarea trăsăturilor și principiilor conducerii în țara noastră. Prin originalitatea, prin bogăția și diversitatea de idei noi vehiculate, prin ineditul unor optici și analize, prin competența solidă a tratării trăsăturilor și principiilor conducerii din Republica Socialistă România, lucrarea prezentată se înscrie, inspirat și oportun, în literatura originală de calitate și reprezintă o nouă și importantă contribuție la afirmarea școlii românești de conducere.

Ion Petrescu

Consumul populației în Republica Socialistă România (coord. Grigore Vâlceanu), București, Edit. Academiei, 1981

Studierea caracteristicilor cantitative și calitative ale consumului populației constituie de mai mult timp o preocupare constantă a specialiștilor. Pe lângă contribuțiile teoretice, o serie de lucrări științifice au meritul de a prezenta multiple metode utile în studiul fundamentării satisfacerii nevoilor actuale și de perspectivă ale populației. În cea de-a doua categorie se înscrie și lucrarea *Consumul populației în Republica Socialistă România*, elaborată de un grup de opt cercetători de la Institutul de Economie Socialistă din I.C.C.E.

Lucrarea cuprinde patru capitole și o serie de anexe cu metodologie de calcul, informații statistice, diferite norme de consum recomandate de specialiști conform unor criterii fiziologice.

În primul capitol sunt tratate o serie de probleme teoretice și metodologice ale studiului consumului populației, semnalându-se faptul că „definirea și clasificarea nevoilor rămâne în continuare una din problemele dificile ale cercetării”, principala dificultate reprezentând-o marea diversitate a factorilor — de la cei economici și sociali la cei geografici și climatici — care influențează diferitele nevoi. De aceea, elaborarea unei metodologii unitare de măsurare cantitativă și calitativă a factorilor enumerați, este singura în măsură să contribuie la depășirea unor dificultăți actuale.

Consumul de bunuri de servicii, considerat de autori ca un „proces complex” este determinat de: a. sistemul nevoilor populației și b. posibilitățile de satisfacere a acestora, oferite de producția de bunuri și servicii, precum și de formele de repartizare a acestora.

Din noțiunea generală de nevoi s-a desprins noțiunea de nevoi de bază, utilizată frecvent în lucrările de specialitate și care definește unele cerințe minime pentru consumul unei familii: alimentație, îmbrăcăminte și locuință, cu sfera serviciilor pe care acestea le implică. Unele nevoi fundamentale (de exemplu, învățământ, ocrotirea sănătății etc.), sunt satisfăcute prin fonduri sociale de consum, fapt care le plasează pe un palier superior în ierarhia generală a nevoilor.

Posibilitatea conștientizării ierarhiei sociale a nevoilor populației înseamnă — după opinia autorilor — luarea în considerare de către factorii de decizie, a legilor evoluției sistemului nevoilor populației, a satisfacerii lor în raport cu resursele existente în fiecare perioadă. La nivelul acestui tip de conștientizare se face trecerea de la economie la sociologie, celei din urmă revenindu-i misiunea de a studia concret și direct responsabilitatea

categoriilor sociale și locul pe care acestea îl acordă ierarhizării diverselor nevoi.

Autorii prezintă în continuare principalele criterii în funcție de care se poate defini consumul rațional al populației: a. cunoașterea gradului de satisfacere a sistemului nevoilor de consum ale populației; b. recunoașterea principiului conform căruia nu se poate consuma mai mult decât se produce; c. influența pe care dimensiunea și structura resurselor reale ale economiei și societății, modul lor de utilizare, le au asupra nivelului și structurii consumului populației. Aceste criterii, care au menirea de a defini teoretic consumul și de a-l circumscrie practic unor parametri cantitativi și calitativi, sint prin excelență de natură socială, implicând un înalt grad de cultură și o conștiință socială avansată.

Proгноza principalelor componente ale consumului rațional al populației se poate elabora — prin utilizarea metodei corelației — pe baza previziunii consumului și a cheltuielilor populației în funcție de evoluția factorilor săi determinanți, în principal veniturile.

În tratarea celui de-al doilea capitol intitulat *Trăsături generale ale consumului populației în anii socialismului*, autorii pornesc de la politica promovată de P.C.R. în domeniul consumului populației, politică care are la bază cunoașterea rolului consumului ca element esențial al procesului reproducției socialiste lărgite. În diferențierea consumului sint menționați doi factori: a. veniturile și b. gradul de cultură și educație (p. 56).

Cunoașterea tipurilor de interrelații dintre acești factori este dificilă atit datorită naturii cit și extensiunii sferei lor.

În lucrare este acordată o importanță deosebită diferitelor aspecte economice și sociale ale consumului. Totuși, dacă cele trei componente ale consumului (alimentar, nealimentar și servicii) sint prezentate pe larg sfera categoriilor socioprofesionales este prezentată ca incluzind doar totalul personalului muncitor și pe țărani. Considerăm că cele trei categorii sociale (muncitori, cadre medii și cadre superioare) nu pot fi însă cuprinse într-una singură — total personal muncitor — și asta cu atit mai mult atunci cind este vorba de consum.

Conform structurii volumului desfacerilor de mărfuri prin comerțul socialist și prestărilor de servicii pentru populație, elaborată de autori în trei variante de prognoză pînă în anul 2000, reiese în perspectivă o creștere a ponderii serviciilor și o scădere a ponderii cheltuielilor alimentare. Tendințele semnalate

au o mare importanță practică pentru planificarea și asigurarea echilibrului ramurilor de producere a bunurilor de consum și prestațiilor de servicii.

Capitolul al treilea se referă la diferite *Tendențe și proiecții ale consumului de bunuri și servicii*, ca și la câteva *Elemente ale strategiei de satisfacere a nevoilor de consum ale populației*.

În cadrul acestui capitol autorii analizează cinci categorii de bunuri și servicii care determină consumurile specifice naturii lor. Prima categorie o reprezintă bunurile alimentare, al căror consum se estimează, conform directivelor Congresului al XII-lea al partidului, că va cunoaște o creștere importantă în perspectiva anului 1990. Calculele efectuate arată că în cazul familiilor care dispun de un venit mediu mai mare, cheltuielile efectuate pentru cumpărarea de alimente sunt sensibile mai mari atât pe total produs, cât și pe unitate de produs. A vind ca bază bogata documentație de specialitate, autorii au elaborat o variantă de consum alimentar rațional care se distinge prin acuratețea nivelului său științific.

A doua categorie de nevoi este legată de articolele de vestimentație, al căror consum a sporit pe măsura creșterii nivelului și evoluției veniturilor populației. Consumul de articole de îmbrăcăminte și încălțăminte este influențat, pe lângă nivelul veniturilor, și de structura pe sexe și grupe de vîrstă a populației. În perspectivă autorii întrevăd o tendință de deplasare în ansamblul cheltuielilor populației pentru îmbrăcăminte și încălțăminte, dinspre achiziționarea de bunuri înspre creșterea gradului de utilizare a serviciilor.

Locul al treilea în structura cheltuielilor efectuate de populație este deținut de satisfacerea nevoilor de echipare și întreținere a locuinței.

Lucrarea menționează faptul că soluționarea în termeni de rațional a nevoii de locuință în sine, atrage în mod firesc necesitatea satisfacerii altor nevoi pe care aceasta le implică (p. 140). Interesantă pentru factorii de decizie și pentru constructori este ideea potrivit căreia „locuința devine nucleul unui subsistem de nevoi”, soluțiile de construcție urmînd să ia în considerare, inclusiv consumul populației.

Al patrulea subcapitol cuprinde aspecte cu privire la transportul de călători și telecomunicații. Nevoile de transport ale populației sînt grupate în trei categorii, neuniforme din perspectiva nivelului de determinare; deplasarea spre și de la locul de muncă, călătoriile turistice și aspectele calitativ superioare ale transportului. Satisfacerea rațională a problemelor de transport impune pe de o parte ale-

gerea formelor și mijloacelor raționale din perspectivă economică, iar pe de altă parte implică luarea în considerare a preferințelor și posibilităților populației.

Autorii estimează că ponderea serviciilor de transport și telecomunicații în ansamblul cheltuielilor populației va fi de aproximativ 30 % în 1990 și 25 % în 2000 (p. 177).

În ultima parte a capitolului sînt tratate aspecte diferențiate ale consumului de bunuri și servicii pentru ocrotirea sănătății, instruire, cultură, sport, odihnă, semnalîndu-se faptul că satisfacerea acestor nevoi se realizează în mare măsură prin intermediul fondurilor sociale de consum.

Ultimul capitol intitulat *Dezvoltarea serviciilor din fondurile sociale de consum, componentă esențială a politicii partidului de ridicare a nivelului de trai* analizează șase tipuri de servicii: 1. învățămînt; 2. cultură și artă; 3. ocrotire a sănătății; 4. educație fizică și sport; 5. asistență socială și 6. gospodărie comunală.

Cifrele prezentate în lucrare scot în evidență dezvoltarea rapidă a bazei materiale din sectorul serviciilor sociale ca urmare a investițiilor importante alocate de stat, precum și consecințele sociale pozitive pe care aceasta le-a generat.

Importante sînt pentru factorii de decizie de la nivelul unităților administrativ-teritoriale și acele semnalări cu privire la creșterea timpului de funcționare a dotărilor exemplificate în lucrare precum și a celorlalte dotări care prezintă asemenea disponibilități. De exemplu, neutilizarea unui stadion sau a unei săli polivalente în mod rațional duce la pierderi atât pentru economie cât și pentru populație, împiedicînd recuperarea investițiilor alocate și atingerea scopului pentru care au fost construite.

Proгноzele volumului și structurii serviciilor social-culturale, la orizontul anului 1990 se bazează pe ritmurile de dezvoltare a economiei naționale, fapt care contribuie, alături de metodologia utilizată, la sporirea nivelului lor științific și implicit la realizarea concretă a acestora.

Informația statistică bogată, larga documentare din literatura de specialitate și metodele utilizate de autori, constituie, elemente definitorii ale nivelului științific al lucrării, de interes deosebit pentru cunoașterea realităților și perspectivelor României socialiste în domeniul nivelului de trai.

Trăilă Cernescu

Laboratorul de studii și cercetări
sociologice

Mircea Anghene, Mircea Stoica, *Controlul activității economico-sociale*, București, Edit. politică, 1981

În cadrul eforturilor pe care le face cercetarea științifică din țara noastră cu scopul de a pune deopotrivă, la dispoziția teoreticienilor și practicienilor lucrări privind perfecționarea și optimizarea structurilor sociale, un loc însemnat revine sintezelor cu conținut juridic. Acestea redau într-o expresie unitară modul în care sint reglementate și trebuie să se înfăptuiască multiplele și complexe raporturi sau activități sociale, proiectează imaginea consecințelor practice ale oamenilor în general, demonstrează necesitatea înlăturării insuficiențelor unor legiferări și dezvăluie greșelile înțelegerii și aplicării ale acestora, oferind — pentru a se realiza ordinea care să confere societății noastre un înalt nivel de civilizație — propuneri și soluții noi, utile.

În acest perimetru de preocupări se înscrie, credem, cu mult folos, lucrarea *Controlul activității economico-sociale*, în care autorii Mircea Anghene și Mircea Stoica, urmare a cercetărilor întreprinse asupra legislației și practicii în materie, descriu constantele acestei importante laturi a procesului de conducere social-politică, care antrenează în exercițiul său toate categoriile de organe ale sistemului democrației noastre socialiste: politice, de stat și obștești.

Pornind de la realitatea că „controlul constituie... o latură însemnată a conducerii planificate a întregii activități economico-sociale” și că are „un caracter complex și atotcuprinzător” (p. 10—11), lucrarea evidențiază însemnătatea controlului pentru realizarea deplină a tuturor obiectivelor economice și sociale stabilite în Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism. În cadrul diverselor forme de control exercitate de organele sistemului democrației socialiste, autorii au ținut să sublinieze, în primul rând, rolul deosebit al controlului de partid în ceea ce privește activitatea tuturor organelor de stat și obștești. În calitatea sa constituțională de forță politică conducătoare în toate domeniile construcției socialiste, partidul imprimă și controlului său un conținut politic, stabilindu-l ca obiectiv fundamental cunoașterea fidelă a stărilor de fapt în vederea preconizării unor măsuri politice apte pentru a preveni neajunsurile, înlăturarea lipsurilor și cauzele care le-au generat. Importanța deosebită a controlului de partid rezultă, potrivit concepției autorilor, din poziția supraordonată a acestuia față de organele sistemului socialist, din rolul său de

îndrumător al activității aparatului de stat și de creator al politicii generale, interne și externe. În acest înțeles lucrarea evidențiază că „în conformitate cu hotărârile partidului, în țara noastră a fost organizat un control unitar și atotcuprinzător pe linie de partid și de stat, asigurându-se astfel o gospodărire cât mai judicioasă a avuției naționale, utilizarea rațională a mijloacelor materiale și financiare, îndeplinirea sarcinilor organelor de conducere, a colectivelor de oameni ai muncii” (p. 18). Insistând asupra formelor organizatorice ale controlului de partid și de stat, precum și asupra trăsăturilor controlului Consiliului Central de Control Muncitoresc al Activității Economice și Sociale, organ cu dublu caracter de partid și de stat, autorii relevă preocuparea continuă a partidului și statului nostru de eliminare „a suprapunerilor și paralelismelor din activitatea de partid și de stat, de raționalizare a activității de conducere a vieții sociale, de perfecționare a controlului întregii activități economico-sociale” (p. 18).

În acest context, prin trecerea la analiza controlului exercitat de organele puterii de stat, se prezintă controlul ca o componentă distinctă a fiecărei forme fundamentale de organizare a activității de stat, beneficiind în plus de un fragment adecvat — controlul oamenilor muncii. Exercitând în mod exclusiv și nemijlocit puterea poporului, organele puterii de stat realizează, potrivit atribuțiilor ce le-au fost date prin Constituție, un control care cuprinde, pe de o parte, activitatea organelor puterii ierarhic inferioare și, pe de altă parte, activitatea desfășurată de organele administrației de stat, justiției și procuraturii. În caracterizarea conținutului acestei forme de control este accentuată trăsătura potrivit căreia organele puterii de stat urmăresc ca toate organele statului să acționeze în conformitate cu legea și decretul de putere de lege. Astfel, principalul obiectiv al acestui control îl constituie examinarea conformității cu litera și scopul legii a actelor de aplicare pe care celelalte organe ale statului le emit în cadrul realizării puterii de stat.

Un spațiu apreciabil în economia lucrării este dedicat controlului administrativ „parte intrinsecă a activității de conducere”, care „urmărește realizarea unei eficiențe sporite a activității sub toate aspectele, folosirea tuturor posibilităților de care dispun organele administrației de stat și unitățile în subordine în vederea înfăptuirii în condiții optime, a sarcinilor ce le revin în cadrul planului na-

țional unic de dezvoltare a economiei naționale, aplicarea neabătută a politicii partidului, a dispozițiilor legale" (p. 40). Într-o manieră concisă sînt precizate sfera și principiile de bază ale controlului administrativ, cerințele impuse de realizarea unei eficiențe sporite în întreaga activitate executivă a statului, organizarea și modalitățile de desfășurare a controlului în forme organizatorice instituționalizate, clar determinate: control ierarhic, control extern, control intern (autocontrol). Pe lângă grija de a circumscrie controlul administrativ în sfera controlului prin care se asigură legalitatea în administrația de stat, autorii scot, de asemenea, în evidență operativitatea și conținutul său de strictă specialitate. În funcție de organele ce-l efectuează, se pot distinge: controlul Consiliului de Miniștri — ca organ suprem al administrației de stat cu competență generală pe întreg teritoriul țării; controlul ministerelor și celorlalte organe centrale ale administrației de stat asupra activității de realizare a politicii economice și sociale în ramurile și domeniile de activitate pentru care au fost create; controlul comitetelor (birourilor) executive ale consiliilor populare asupra activității organelor locale de specialitate ale administrației de stat, a organizațiilor economice, întreprinderilor și instituțiilor social-culturale din subordine; controlul efectuat de organe speciale (inspecțiile și inspectoratele de stat) care funcționează în baza principiului divizionii muncii și al specializării, avînd o structură aparte și o autonomie independentă. Se remarcă aici sublinierile referitoare la metodele folosite de organele de control în îndeplinirea competențelor cu care au fost investite, dreptul acestor organe de a dispune măsuri pentru intrarea în legalitate ori de înlăturare a consecințelor unor greșeli sau deficiențe constatate.

Capitolul intitulat *Controlul juridic al legalității actelor administrative* este axat pe ideea respectării întocmai a drepturilor cetățenești de către toate organele administrației de stat în raporturile lor cu persoanele fizice. În structura lucrării controlul juridic se înscrie ca o formă deosebit de importantă de asigurare a legalității socialiste. Tratarea acestei forme de control permite autorilor să pună în lumină gruparea de garanții personale reglementată și asigurată de Legea privind controlul judecătoresc al legalității actelor administrative. Astfel, măsurile ce pot fi luate în cadrul acestui control pentru restabilirea unui drept subiectiv încălcat sînt edificatoare. Instanța poate, după caz, anula integral sau în parte actul administrativ ilegal, poate obliga organul de stat care a elaborat actul să emită un alt act juridic, licit, să hotărască acordarea de despăgubiri sau luarea oricăror măsuri în vederea restabilirii stării

de drept încălcate. Activitățile instanțelor judecătorești de soluționare a litigiilor născute dintr-un act administrativ ilegal autorii îi alătură, în mod just, și activitatea juridicțională desfășurată de unele organe administrative specializate în rezolvarea anumitor litigii ivite în cadrul activității executive, cum sînt: comisiile juridicționale, Arbitrajul de Stat, Curtea Superioară de Control Financiar etc.

Următorul capitol al lucrării este consacrat controlului exercitat de Procuratură. Procuratura, arată autorii, spre deosebire de celelalte organe de control, „nu se amestecă în activitatea operativă a diverselor organe, instituții etc., nu dă îndrumări obligatorii și nici nu anulează sau suspendă actele acestora" (p. 101). Opinind că acest extras nu acoperă întreaga realitate susținem necesitatea de a se fi încercat o delimitare mai mare a activității de control realizată de Procuratura față de activitatea proprie de asigurare a respectării legilor — ca formă fundamentală de activitate a statului, cît și față de controlul efectuat de celelalte organe ale statului, care, de asemenea, așa cum s-a demonstrat, implică în mod necesar asigurarea respectării legilor.

Finalul lucrării este destinat controlului oamenilor muncii. Evidențînd rolul și valențele controlului exercitat de oamenii muncii — în calitatea lor de proprietari ai mijloacelor de producție, producători de bunuri materiale și beneficiari — este consemnată egalitatea politică și social-economică a tuturor membrilor societății, posibilitatea lor de a-și valorifica plenar atributele statutului personal. În acest sens, autorii concluzionează că „o caracteristică a guvernării statului de către popor constă în faptul că poporul participă nu numai la pregătirea, elaborarea și adoptarea deciziilor organelor statului, ci și la executarea și controlul îndeplinirii acestora" (p. 100). Controlul oamenilor muncii completează astfel ansamblul factorilor implicați în conducerea statului, exemplificînd în modul cel mai veridic una din modalitățile de participare directă a întregului popor la conducerea societății. Din motive neînțelese, autorii nu duc însă pînă la capăt tratarea acestui important punct, mai ales că tematica studiului impunea aceasta cu acută stringență dacă avem în vedere cerințele impuse de actuala etapă de generalizare și perfecționare a noului mecanism economico-financiar, de creștere a responsabilității oamenilor muncii în cadrul organelor autoconducerii muncitorești și autogestunii economico-financiare.

Chiar dacă unele diviziuni ale studiului comentat au avut parte de o tratare relativ parcimonioasă, privit în ansamblul său, acesta se integrează lucrărilor care vizează trecerea la o nouă calitate într-un domeniu de maximă

importantă a vieții noastre sociale. În plus, ținând cont de faptul că este pentru prima dată cînd se realizează o tratare de sine-stătătoare a acestei activități, lucrarea îndeplinește cu succes rolul de îndreptar pentru toți cei implicați în munca de control, care trebuie „să contribuie la soluționarea problemelor din domeniul respectiv de activitate — să nu fie deci o inspecție formală, ci să se soțieze cu

măsuri concrete pentru îmbunătățirea muncii”¹.

Teodor Bobiș

¹ Nicolae Ceaușescu, România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate, vol. 7, București, Edit. politică, p. 47.

PROGRES TEHNIC ÎN SOCIETATEA CONTEMPORANĂ

Thomas Hoffman, Brian Johnson, *The World Energy Triangle — a Strategy for Cooperation* (Triunghiul energetic mondial — o strategie pentru cooperare), Cambridge (Mass), Ballinger 1981

La chinezi, ideograma pentru cuvîntul criză este formată din două părți care, la rîndul lor, semnifică, una pericol, iar cealaltă, oportunitate (șansă). Din această dublă perspectivă poate fi privită și criza energiei. Literatură abundentă din ultimii ani dedicată investigării acestui fenomen „obsedant” prin implicațiile sale de natură politică, social-economică și ecologică, a făcut revelația unei înclinări a cercetătorilor către privilegierea a ceea ce împiedică, stă în calea ieșirii din impas. Mai puțin s-a încercat și încă și mai puțin s-a reușit evidențierea căilor și mijloacelor de soluționare a dificultăților ce definesc un moment de campanie în istoria complicată a omenirii. Este salutar prin urmare efortul întreprins de Thomas Hoffman și Brian Johnson de la Institutul Internațional pentru Mediul Înconjurător și Dezvoltare din Washington, de punere în relație a exigențelor acute de progres economic ale țărilor în curs de dezvoltare cu perspectivele oferite de criza energiei. În locul scenariilor de confruntare și conflict, specifice vizualizării lumii în grupări de state între care concilierea de interese este imposibil de realizat, autorii propun o „strategie pentru cooperare” încercînd să țină seama, pe de o parte, de realitatea foarte diversă de pe mapamond, iar, pe de altă parte, de contextul global al dezvoltării în care trebuie integrată o politică energetică națională. Meritorie este, de asemenea, prezentarea conjugată a acestei strategii cu politicile în domeniul producției de energie, îndeosebi de energie solară.

Lăsînd într-un plan mai îndepărtat al analizei rolul cadrului social-politic intern, Hoffman și Johnson evidențiază încordarea și „suspiciunea” ce caracterizează raporturile

între un Nord industrializat, Sudul subdezvoltat și țările exportatoare de petrol membre ale OPEC. Prețurile suspiciunii devine cu atît mai mare cu cît interesele reciproce sînt mai puțin recunoscute, ignorate: el se traduce în costuri crescînde pe toate cele trei alinamente. Dar cel mai mult sînt afectate țările în curs de dezvoltare importatoare de petrol pentru care, ascensiunea prețurilor la combustibil înseamnă în numeroase cazuri subminarea oricărui fragil program de dezvoltare. Aceste țări sînt puse în fața unei dileme în privința viitorului lor energetic: să elaboreze planuri energetice naționale în raport cu perceperea proprie a nevoilor, dar precare cel puțin datorită volumului redus de informație și al tehnologiilor disponibile, sau să aștepte și să suporte efectele desfășurării evenimentelor (evoluția prețului la hidrocarburi, progresul tehnologic) în alte spații. Răspunsul la dilemă, spun cei doi cercetători, nu este univoc. Totuși, tot mai multe guverne din lumea a treia par dispuse să procedeze la revizuirea priorităților în domeniul energiei, evoluție ce are reflex și în programele de asistență ale unor agenții specializate. Se argumentează în favoarea unei noi concepții privind ajutorul economic, care să pună accentul pe dezvoltarea capacității locale de punere în valoare a resurselor energetice, să faciliteze transferul de tehnologie. Hoffman și Johnson critică tipul de ajutor în domeniul energiei pe care îl practică Nordul industrializat pe care îl apreciază ca nerăspunzînd imperativelor de progres ale țărilor în curs de dezvoltare. Strategia cooperării trebuie, după părerea lor, să aibă următoarele elemente esențiale: eforturile de descoperire de noi rezerve de hidrocarburi trebuie

acompaniate de un avans susținut pe linia reducerii dependenței de combustibili fosili; statele exportatoare de petrol trebuie atrase în acțiuni de cooperare; prioritățile țărilor în curs de dezvoltare importatoare de petrol trebuie să influențeze nu numai conținutul specific, dar și direcția generală a programelor (de cooperare); programele energetice trebuie să țină cont de situația actuală și de perspectivă a resurselor de orice gen, ca de pildă pădurile. În concluzie, o nouă strategie internațională în domeniul energiei trebuie să includă preocuparea pentru protejarea și regenerarea resurselor naturale.

Trecerea în revistă a surselor de energie ce pot fi valorificate în țările în curs de dezvoltare se face prin sublinierea circumstanțelor care favorizează sau nu acest proces. În ce privește hidrocarburile, în special petrolul, se impune extinderea considerabilă a explorărilor în majoritatea țărilor în curs de dezvoltare. Pentru că, pe bună dreptate remarcă autorii, „dacă nu se caută, nu se găsește” (p. 28). Dacă perspectivele privind contribuția cărbunelui în balanța energetică totală nu sînt prea încurajatoare, în schimb, hidroenergia deține în continuare un potențial ridicat, mai ales că asemenea obiective se bucură de favoarea agențiilor ce finanțează proiecte de dezvoltare. Referitor la energia nucleară, problemele sînt generate de costul extraordinar de ridicat al facilităților și, mai departe, de dependența, în general, totală de tehnologia provenită din țările avansate. Abordînd energia solară cu resursă alternativă, Hoffman și Johnson arată că dezacordurile dintre specialiștii din țările avansate privind modalitățile cele mai potrivite de valorificare a acestuia în Lumea a treia au efecte periculoase, concret întîrziînd implementarea de programe. În plus, însăși baza acestor neînțelegeri este discutabilă datorită incertitudinii privind costul real relativ al resursei și ca urmare a caracterului inadecvat al metodelor tradiționale de evaluare a programelor. Cît privește lemnul de foc, autorii trag un serios semnal de alarmă în legătură cu consecințele negative ale utilizării extensive a acestei resurse în condițiile în care nu se asigură reînnoirea fondului forestier. O resursă subestimată în momentul de față este conservarea energiei și mărirea eficienței în utilizarea acesteia. Se observă, de asemenea, că și distribuția energiei (electricității) constituie o problemă dificilă, a cărei rezolvare este nemijlocit legată de opțiunile generale ale programelor de dezvoltare. Astfel, accentul se poate pune pe obiective mari, de tip industrial, în apropierea marilor aglomerări urbane (acolo unde există), ceea ce sugerează o optică „centralizatoare”; sau, diferit, se pot dezvolta obiective de dimensiuni mai reduse, care să deservească nevoile populației din mediul

rural. În finalul capitolului autorii subliniază un lucru important și anume că, sprijinul pe care statele industrializate pot și au datorită să-l acorde țărilor în curs de dezvoltare trebuie orientat nu într-o singură direcție, sau în funcție de un anumit interes. Acest ajutor trebuie să răspundă „nevoilor economice unei condiții totale de subdezvoltare” în care „progresul real într-un domeniu anumit nu poate depăși cu mult pe cel realizat în celelalte sectoare” (p. 46). În consecință, arată Hoffman și Johnson alternativele de ordin tehnologic trebuie, în mod necesar, acompaniate de stabilirea de priorități în ce privește sprijinul de natură instituțională și în domeniul planificării; iar sprijinul trebuie să reflecte diversitatea nevoilor energetice ale țărilor în curs de dezvoltare.

În capitolul trei al lucrării se examinează modul în care principalele state industrializate înțeleg să sprijine eforturile țărilor în curs de dezvoltare în domeniul energiei. Se analizează, de asemenea, programele unor agenții și organisme internaționale specializate printre care, cele ale Băncii Mondiale. În acest sens, se apreciază că asistența acordată în acest domeniu trebuie să răspundă la cel puțin trei tipuri de nevoi energetice existente în țările în curs de dezvoltare. În primul rînd, este vorba de aprovizionarea cu energie necesară pentru asigurarea unui minimum de hrană și pentru irigații agricole, iar, în unele zone, pentru încălzire; în al doilea rînd, energie pentru ameliorarea calității vieții și în sfîrșit, energie pentru sectoarele economice moderne din țările în curs de dezvoltare. Hoffman și Johnson conchid că asistența în domeniul energiei are cu atît mai mari șanse de a avea succes, cu cît obiectivele urmărite vor fi mai clare și riguros precizate (p.79). Totodată arată, el, nu mai puțin important decît transferul de tehnologie, este formarea și funcționarea unui sistem instituțional și financiar adecvat. Este prin urmare esențial ca asistența acordată de agențiile specializate sau statele industrializate să includă ca prioritate și dezvoltarea institutiilor și mecanismelor corespunzătoare.

Aspectele legate de transferul tehnologiei solare în țările în curs de dezvoltare sînt tratate în capitolul patru. Într-o elaborare succintă, autorii pun în evidență o serie de contradicții care împiedică valorificarea pe scară largă a acestei surse inepuizabile. În cele mai multe din cazuri, scopurile urmărite de industria din statele avansate diferă de obiectivele de politică externă ale guvernelor din aceste țări, și, mai ales, de interesul legitim al țărilor în curs de dezvoltare de a beneficia nu numai de tehnologia în sine, dar și de posibilitatea de a construi facilități similare prin

eforturi proprii. „Ar fi naiv să ne imaginăm că răspunsul la această problemă va fi dat peste noapte, printr-o revoluție în cooperarea industrială...” (p. 93). Și totuși, rezultate pozitive există acolo unde se manifestă dorință sinceră de ambele părți. Un exemplu în acest sens, deși nu în domeniul energiei solare, îl oferă cooperarea între o companie industrială norvegiană și unele țări în curs de dezvoltare.

După ce în capitolul cinci se ocupă de problema deciziei în țările în curs de dezvoltare, în ultima parte a lucrării, Hoffman și Johnson își prezintă propriul punct de vedere referitor la căile de impulsivitate a cooperării în domeniul energiei. În deceniul anilor '80 cinci obiective trebuie să stea la baza programelor energetice. Aceste obiective, considerate a fi acceptabile politic pentru „fiecare latură a triumfului” sunt: este în interesul statelor industrializate de a ajuta explorarea și producția de petrol în țările în curs de dezvoltare care, în prezent, importă petrol; transferul de tehnologie solară trebuie organizat în așa fel încât să se evite efectele negative apărute la transferul altor tipuri de tehnologie; la acțiunile de cooperare pot și trebuie atrase și țările exportatoare de petrol, posesoare ale unor însemnate resurse financiare; epuizarea, cu consecințe dezastruoase, a resurselor de lemn trebuie încetinită și dacă este posibil, stopată; țările în curs de dezvoltare trebuie ajutate astfel încât să fie în tot mai mare măsură capabile să-și soluționeze singure problemele energetice. Iar măsuri practice pe

care Hoffman și Johnson le recomandă sunt: întocmirea de evaluări naționale ale situației energetice, la care să participe în mod obligatoriu experți localnici și care să fie însoțite de stabilirea sau consolidarea capacităților de planificare în domeniul energiei indigene; concentrarea efortului cooperării în pregătirea de specialiști localnici; concentrarea efortului de cercetare în domeniile cheie; efectuarea de cercetări în comun între specialiști din statele avansate și cei din țările în curs de dezvoltare; finanțarea pe scară mai largă a proiectelor energetice bazate pe „tehnologie joasă” (digestori pentru biogaz, mori de vânt etc.). După cum subliniază cei doi autori, pentru transpunerea în viață a „modestelor” lor propuneri, nu sunt necesare noi forme instituționale, care mai mult ar putea complica lucrurile. Totodată, soluțiile preconizate nu sunt specificate în detaliu, demersul lor fiind de altfel orientat către „schimbarea climatului în care noi tipuri de măsuri sunt avizate și negociate” (p. 122). În concluzie, se poate spune că lucrarea lui Hoffman și Johnson, fără să impresioneze prin idei noi și având un caracter analitic mai puțin pronunțat, se remarcă prin tonusul pe care dorește să-l introducă în interiorul „triumfului suspiciunii”. Autorii dau dovadă de realism, politic și economic, iar pledoaria pe care o fac în favoarea unei noi strategii a cooperării în domeniul energiei nu poate fi decât încurajată.

Daniel Dăianu

Institutul de Economie Socialistă

Jean Fourastié, *Le long chemin des hommes*, Paris, Éditions Robert Laffont, 1976

Economistul și sociologul Jean Fourastié*, (născut în anul 1907), ajuns la vîrsta cînd își poate permite să spună fără multe

rețineri opiniile sale despre efectele progresului tehnic asupra societății moderne, ne oferă prin această lucrare cu un bogat mate-

* De același autor: *Le grand espoir du XXe siècle*, coll. Idées Gallimard; *Les conditions de l'esprit scientifique*, coll. Idées Gallimard; *Failite de l'Université*, coll. Idées Gallimard; *Mécanisme et Bien-être*, Edition de Minuit; *Les quarante mille heures*, coll. „Méditations” Denoel (Les premières éditions de cet ouvrage ont été publiées par Robert Laffont); *Idées majeures*, coll. „Méditations”, Denoel; *Essais de morale prospective*, Denoel; *Économie et société*, Denoel;

Lettre ouverte à quatre milliards d'hommes, Albin Michel; *L'économie française dans le monde* (en colab. avec M. Jean Paul Courtois), coll. Que sais-je?, Presses Universitaires de France; *Histoire de confort* (en colab. avec Mme Françoise Fourastié, même édition comme le livre précédent; *La civilisation de 1995*, coll. Que sais-je?, Presses Universitaires de France; *Pourquoi nous travaillons?* idem; *L'évolution des prix à long terme*, idem; *L'Eglise a-t-elle trahi?*, Beauchesne; *Comment mon cerveau s'informe*, Robert Laffont.

rial informativ noi aspecte ale realităților din Franța contemporană. Cartea se înscrie în categoria acelor care tratează despre „omenirea la răspinte”. Surprins și îngrijorat autorul constată, printre altele, că din cele două milioane de funcționari din Franța nici douăzeci nu sînt numiți și imputerniciți a reflecta asupra viitorului umanității (p. 196). Individul și mai ales tineretul de azi este copleșit de potopul de informații care mai mult îl dezorientează decît îl ghidază. Referindu-se la conașionali săi afirmă că omul din 1975 dispune de o putere materială de o mie de ori mai mare decît străbunicii săi, și de o forță morală și un potențial de virtute de zece ori mai mic decît posedau aceștia (p. 279). Potrivit opiniilor sale omenirea zilelor noastre seamănă cu un vast spital în care toată lumea se văicărește, fără ca cineva să se recunoască bolnav și unde fiecare așteaptă fericire de la alții (p. 190). Cu toate că este știut că unirea face puterea, totuși cei slabi preferă să rămînă individualiști și indiferenți în fața celor puternici care înțeleg să-și grupeze forțele pentru a minui după bunul plac pe cei ce nu pricep care le sînt interesele lor elementare. Peste tot se întâlnește doar intoleranță, refuz de a răbda și indiferență față de suferințele altora. Autorul recunoaște însă că omenirea a trăit întotdeauna în violență, pasiune și tumult. Tineretul este crescut într-o atmosferă cu totul străină de realitățile inconjurătoare cu care va veni în contact la maturizare, spre marea lui dezamăgire.

Preocupat îndeosebi de problemele demografice autorul semnalează intensitatea exodului rural. Noii veniți în orașe inițial, nu sînt prea pretențioși, dar devin revoltați de îndată ce constată cît de puțin spațiu le este rezervat, sentimentul strîmțorării fiind mai puternic cu cît vin dintr-un mediu de libertate deplină, unde dispuneau de locuință proprie, de o grădină și de vecini gata a le sări în ajutor la nevoie. În mediul urban totul trebuie plătit cu bani peșin, veniturile fiind însă incerte. Nu întîmplător prima reacție a unei familii din oraș este restrîngerea natalității. În același timp, în țările subdezvoltate are loc o adevărată explozie demografică. Dacă actualul ritm al nașterilor se va menține, ceea ce este puțin probabil, peste un secol în actualele țări „sărace” vor fi 60 de miliarde de locuitori, față de un miliard și jumătate, populația Europei, inclusiv a U.R.S.S. și Americii de Nord. Pe autor îl surprinde înmulțirea populației mai ales în țările subdezvoltate, unde este nevoie de brațe de muncă pentru cultivarea pămîntului, familia nu-

meroasă constituind întotdeauna o forță care impune. Sînt abordate și problemele alimentației și discrepanțele atît în consumul alimentar între țările bogate și cele sărace cît și producțiile obținute.

Pentru autor este paradoxală explicația creșterii salariului mediu orar în Franța în timp ce costul orar al unui kg de pîine a scăzut necontenit. Scăderea timpului de muncă pe unitatea de greutate la cereale a permis reducerea prețurilor la articolele alimentare de proveniență animală (carne, ouă, lapte, brînzeturi), deschizînd o eră a abundenței pentru consumator. În ultima sută de ani a dispărut amenințarea permanentă a foamei și a molimelor care înspăimîntau lumea, iar selecția naturală în sinul societății a cunoscut un puternic declin, datorită dezvoltării medicinei și a acțiunilor cu caracter social. Totodată, societatea a cîștigat mult în complexitate, în fragilitate și eficiență. Progresele realizate s-au datorat avîntului tehnicii, a cărei generalizare nu se produce automat, ci reclamă un efort constant pe linie de raționalitate, informație științifică, precizie, clarviziune, calcul riguros, disciplină și ierarhie. Este clar că toate cele amintite mai înainte reprezintă opusul spontaneității (p. 167). Prin două personaje simbolice: Alata și Citroen — în locul lor, noi am pune pe muncetor și pe patronul atît de grijuliu de soarta aceluia carc-l asigură profitul — Fourastié vrea să arate că bunăstarea primului se datorește neodihnei celui de-al doilea. În timp ce Alata pretinde necontenit mai puțină muncă și un plus de consumație, Citroen se străduiește să aplice în continuare noi și noi cuceriri tehnice, ușurînd eforturile zilnice ei au lungit viața medie a individului. În același timp, autorul remarcă că mulțimea nu este întotdeauna dispusă să trăiască după catechismul savanților, deoarece omul simplu se minunează de invențiile din jurul său, dar nu știe cum s-a putut ajunge la ele.

Ocupîndu-se în continuare de populația orășenească, care în marea ei majoritate provine de la sate, cu o mentalitate formată de milenii și care în mediul urban este expusă la încercări felurite (șomaj, boli, traumatisme și tragedii personale sau familiale etc.), la insatisfacții și înstrăinare. Deoarece știința nu poate consola pe om în nenorocire (p. 248), autorul propune apelul la soluțiile care l-ar fi consolatat pe om de la apariția sa pe pămînt.

Cu toate că autorul abordează o problemă de real interes, argumentele și soluțiile invocate de autor, incontestabil, sînt în favoarea împăcării dintre muncă și capital, a nerenunțării la vechile tradiții milenare și fac apologia capitalismului.

Petre Danciu
Cluj-Napoca

P.L. Kapița, *Experiment, teorie, practică*, București, Edit. politică, 1981

Lucrarea cunoscutului fizician Piotr Leonidovici Kapița reunește o serie de articole și expuneri prezentate de-a lungul îndelungatei sale activități științifice. Valoarea și interesul materialelor publicate sînt de o deosebită actualitate, chiar dacă unele dintre ele își au geneza într-un trecut relativ mai îndepărtat, uneori autorul abordînd probleme ce și-au găsit deplina lor acuitate în zilele noastre.

Vom selecta o parte din contribuțiile autorului din perspectiva raportului dintre știință-tehnică și societate, cu deosebire unele aspecte legate de tratarea problemelor privind revoluția științifico-tehnică. Nu este vorba de o abordare teoretică unitară a temei, ceea ce afectează și aparatul conceptual folosit. Uneori poziția autorului apare mai mult explicită, dar poate că tocmai această tratare nemijlocit legată de procesele concrete ale dezvoltării științei și tehnicii și efectele lor majore asupra societății oferă nota de originalitate și personalizare a demersului.

Fizica a fost și rămîne încă știința promotoare a revoluției științifico-tehnice, iar efectele sale sociale pot fi luate ca un caz tipic de analiză. Știința și tehnica generată de aceasta nu pot fi studiate independent, deși își au și ele o logică proprie de dezvoltare, fapt ce impune și evaluări concrete. Efectele sociale ale științei și tehnicii sînt contradictorii, implicînd forțele sociale ce le promovează, valorile cărora se subordonează. Ceea ce azi reprezintă un obiect de ample dezbateri este sesizat de autor pe baza unor fapte relevante mai de mult prezente. Știința a devenit o forță de producție (p. 187), dar ea poate fi concepută și ca o uriașă forță de distrugere a umanității. În ce direcție se vor concentra efectele științei și tehnicii depinde de ordinea socială, de valorile ce guvernează promovarea creației științifice și tehnice, de punerea acestora sub controlul real al societății.

Această alternativă nu se referă la un aspect particular al societății, ci la existența umană în ansamblul său, căci știința și tehnica devin tot mai mult factorul principal ce modelează civilizația contemporană. Ajungem, așadar la dezbaterile complexului set de probleme legate de revoluția științifico-tehnică. „Epoca în care trăim este denumită epoca revoluției științifico-tehnice, ca o recunoaștere a faptului că știința, impactul ei asupra progresului tehnic, reprezintă principala forță motrice a culturii și civilizației”. (p. 109). Ceea ce merită a sublinia constă tocmai în tratarea acestei revoluții în cadrul unui spațiu social mai larg, analizînd cu diverse ocăzii manifestările sale tocmai la nivelul întregii civi-

lizații umane. Prin automatizare, robotizare, productivitatea muncii sporește în așa măsură încît se creează condiții pentru reducerea masivă a timpului de muncă și, în consecință, creșterea timpului liber.

Nu găsim în volum o abordare a mecanismelor sociale care generează direct această masivă lărgire a timpului liber, cunoscut fiind că relația productivității muncii cu structura bugetului de timp nu este directă. Găsim însă remarci interesante legate de obligația de a regîdi înțelepciunea învățămîntului în contextul revoluției științifico-tehnice. Ceea ce sesizează autorul este o latură mai puțin prezentă în multe abordări de specialitate și anume noul rol al învățămîntului raportat la o societate ce va dispune de un însemnat volum de timp liber. Cu cît omul dispune în mai mare măsură de timp liber, cu atît se pune mai presantă problema dobîndirii unui mod cît mai eficient de folosire a acestuia. Într-o societate modelată direct de știință ar fi exagerat a crede că toți oamenii vor fi capabili să se ocupe direct de creația științifică, artistică, tehnologică, dar pot exista și alte tipuri de creativitate (în domeniul muncii social-obiectiste sau chiar în petrecerea timpului liber). Omul va trebui tot mai mult să fie format din această perspectivă a creativității activității sale. „Astfel, sarcina învățămîntului nu va mai trebui să conste doar în a oferi omului cunoștințe multilaterale, necesare pentru ca el să devină un cetățean complet, ci și în dezvoltarea la om a unei gândiri independente, atît de necesară pentru un contact creator cu lumea înconjurătoare” (p. 139).

Din perspectiva experienței unui om legat direct de creația științifică, analiza modalităților de folosire rațională a timpului liber ni se pare deosebit de interesantă. „Cum durata de ocupare a oamenilor în producție va continua să scadă, în scurtă vreme timpul liber va ajunge să depășească timpul ocupat în producție. Problema socială care s-a și pus este de a asigura oamenilor condițiile de folosire rațională a timpului lor liber” (p. 133).

Chiar dacă avem rețineri privind optimismul exagerat în aprecierea sporirii timpului liber, problema rămîne valabilă în parametrii săi teoretici și practici. Faptele atestă că legătura dintre activitatea de muncă și activitățile din timpul liber nu este directă. Chiar dacă oamenii își deslășoară munca într-un mediu puternic determinat de impactul științei și tehnologiei avansate, chiar dacă munca lor necesită cunoștințe tot mai profunde și apelează la o gîndire creativă și independentă, nu rezultă că și în timpul liber va exista tot

o activitate orientată spre creativitate și interes pentru știință. Raportul este mediat de valorile însușite de om și care generează direct motivația și aspirațiile individului. Volumul recenzat oferă ocazia unor abordări diverse ale acestei probleme, accentuând tocmai creșterea rolului formativ-educativ al învățământului în epoca revoluției științifico-tehnice. „Cum formarea și dezvoltarea calităților morale ale omului se realizează mai ales prin școală, aceasta este de fapt sarcina nouă pe care revoluția științifico-tehnică o pune în fața școlii și instituțiilor de învățământ superior... A sosit momentul ca învățământul superior să-l învețe pe fiecare om să-și folosească posibilitățile materiale și timpul liber în mod interesant pentru sine și util pentru societate” (p. 137).

Dacă societatea noastră va fi tot mai mult modelată de știință, aceasta nu înseamnă că este vorba doar de științele naturii și tehnice. Dimpotrivă, cu cât tehnica intră mai profund în viața noastră de toate zilele, cu atât omul și societatea în ansamblul său simt nevoia imperioasă de a apela la științele sociale. Pentru ca știința și tehnologia să devină efectiv factori de progres uman și nu de distrugere a umanității, societatea trebuie să apeleze și la științele sociale. Revoluția științifico-tehnică implică tot mai mult intervenția științelor sociale în dirijarea activității umane.

Cu alte cuvinte, știința în ansamblul său se cere a fi asimilată în structurile cele mai profunde ale societății. Dar a spune acest lucru nu înseamnă a clarifica problema. Ce înseamnă, în fond, asimilarea științei de către societate? Iată o problemă la care răspunsul autorului ni se pare deosebit de meritoriu. Nu este vorba de o simplă „introducere” a cuceririlor științei și tehnicii în producție și în viața socială. Este, în fond, vorba de un proces de însușire a acestor cuceriri, ceea ce presupune un proces de învățare socială, de asimilare a unor comportamente cerute de noul mediu tehnologic. „Însușirea tehnicii noi înseamnă, mai simplu spus, ca industria să

învețe să facă ceva ce n-a mai făcut până atunci. Ca urmare, se cuvine ca însușirea tehnicii noi să fie privită ca un proces de învățare, ea trebuind să fie însoțită de procedeele pedagogice pe care le folosim ori de câte ori învățăm pe cineva ceva nou” (p. 84).

Analiza difuzării sociale a creației tehnico-științifice ca proces de învățare comportă, după autor, cel puțin șase aspecte: 1. dorința de a învăța, cu alte cuvinte formarea sistemului de interese — motivații, în legătură cu creația tehnico-științifică; 2. pregătirea satisfăcătoare prealabilă a celui ce învață, ceea ce implică grija acumulării treptate a unei experiențe legate de tehnologiile tot mai moderne și pretențioase sub aspectul pregătirii cadrelor; 3. a nu supraîncărea pe cel ce învață, ceea ce se referă la faptul că fiecare întreprindere are o capacitate limitată de însușire a noului, impunându-se o acțiune de asimilare stadială a științei și tehnologiei avansate; 4. existența condițiilor materiale necesare, mai precis a unor fonduri suficiente legate de întreaga activitate de organizare și susținere a asimilării noului; 5. un plan bine întocmit; 6. cointeresarea și stimularea morală și materială a personalului de care depinde direct asimilarea noului.

Ca proces de învățare socială, asimilarea creației tehnico-științifice poate fi studiată sub aspectele sale contradictorii, putând apare factori de rezistență față de nou, împotriviri sau aspecte deviante. În acest sens, se cuvine a pune în discuție însăși structura societății, a vedea în ce măsură există sau nu forțe sociale generatoare de rezistență la nou sau de asimilare a acestuia în scopuri neumane.

Ar mai fi și alte aspecte de natură a trezi interesul nostru, cum ar fi: modalitățile de dezvoltare a științei, specificul creativității științifice, problemele globale ale omenirii și căile rezolvării lor etc. Cel ce va citi această carte va găsi și alte teme de un real interes.

O. Hoffman

Centrul de cercetări sociologice

Economia mondială — Orizont 2000, coordonatori Mihail Florescu, Mircea Malița, Marcu Horovitz, București, Edit. Academiei, 1980

Prefigurarea economiei mondiale la orizontul anilor 2000 constituie preocuparea numeroaselor colective multidisciplinare de cercetare ale căror elaborate previziuni încearcă, prin cele mai diferite metode, să desprindă

problemele sociale și economice cu care se va confrunta omenirea, precum și căile și modalitățile de soluționare a acestora. În acest context, lucrarea *Economia mondială — Orizont 2000* îmbogățește patrimoniul literaturii de

specialitate cu un studiu prospectologic de mare amploare și complexitate, destinat unui cerc larg de cititori interesați în cunoașterea perspectivelor și tendințelor în evoluția economiei mondiale.

În dorința de a trata o sferă cât mai largă de probleme social-economice și tehnico-economice cu implicații directe și indirecte asupra evoluției societății până în anul 2000, lucrarea este structurată în trei mari domenii: a. *prognoza demografică*, a cărei idee majoră constă în relevarea importanței deosebite pe care o are omul ca factor hotărâtor al producției și evoluției sociale, cu particularizarea fenomenului în diferite țări și regiuni ale globului pământesc; b. *prognoza macroeconomică*, în care se analizează evoluția principalilor indicatori ai creșterii economice pe grupe de țări și corelația dintre acești indicatori; c. *prognoza microeconomică*, la nivelul unor ramuri ale economiei naționale și ale industriei: energetică, siderurgia, chimia, construcțiile de mașini, sistemul agroalimentar și comerțul exterior. În cadrul acestor prognoze, aspectele economice se îmbină cu aspecte sau argumente de ordin tehnologic.

Dată fiind varietatea apreciabilă a domeniilor investigate, fără a se limita la una sau alta din metodele de prognozare, lucrarea reușește să îmbine în mod judicios metoda extrapolării tendințelor cu luarea în considerație a noilor factori de influență în viitor și cu abordarea normativă în elaborarea prognozelor economice până în anul 2000.

Din întreaga lucrare reiese cu claritate poziția realistă a colectivului de autori, prin respingerea orientărilor pesimiste, defetiste în abordarea problemelor viitorului, sau a celor superficial optimiste. Bazându-se raționalmente pe legile materialismului dialectic și istoric, autorii subliniază faptul că stă în putința oamenilor de a-și făuri viitorul, în conformitate cu opțiunile lor sociale, economice și politice și cu modul lor de acțiune în vederea transpunerii în viață a acestor opțiuni.

Un alt merit al lucrării este că pune în centrul analizei problemele cele mai importante ale dezvoltării social-istorice contemporane cum sunt: decalajele economice și tehnologice dintre țări, criza de materii prime și energetică, criza alimentară, dezechilibrele valutare-financiare etc.

În cuvântul introductiv profesor dr. Mircea Malița arată că, în ultimă instanță, cunoașterea viitorului reprezintă o condiție *sine qua non* a soluționării judicioase a problemelor prezente ale dezvoltării economico-sociale, realizându-se o analiză a genezei și conținutului conceptului de nouă ordine economică internațională.

Prin *Prognoza demografică* (capitol semnat de Vl. Trebici), pe baza unei documentări largi, autorul analizează principalele tendințe

ale evoluției populației mondiale până în anul 2000, scoțind în evidență cei mai importanți factori de influență care vor acționa în viitor, desprinzându-se diferitele implicații și consecințe posibile pe care creșterea populației le generează sub raport economic, ecologic, social, cultural, sanitar, precum și proiecte de strategii în materie de politică demografică.

Abordându-se problematica vastă a creșterii macroeconomice în următoarele decenii, autorii capitolului *Prognoza macroeconomică* (dr. Marcu Horovitz, Reghina Crețoiu și Stela Sandu), fac referiri la gândirea prospectologică contemporană: perspectiva lichidării decalajelor economice; apropierea nivelului de dezvoltare economică a României față de nivelul țărilor industriale dezvoltate; prognozele privind tendințele acumulării, forța de muncă, modificările structurii pe ramuri a venitului național și produsul național brut. Combătând viziunile pesimiste privind viitorul economiei mondiale, prin intermediul prognozelor-obiectiv, autorii propun un model strategic de lichidare a decalajelor economice și tehnologice dintre țări în funcție de specificul și condițiile concret istorice ale fiecărei economii naționale, exprimându-și dezacordul față de concepția „uniformizării structurilor economice” și existenței unor structuri model către care ar trebui să tindă, în mod obligatoriu, țările mai puțin dezvoltate.

Problematica resurselor energetice, a prognozelor consumului și producției de energie în lume își găsește o tratare multilaterală în capitolul *Prognoza energetică*, autori (dr. Aurel Iancu și Ion Mihal), arătând că problema cheie a soluționării în perspectivă a necesarului de energie, în continuă creștere, constă în obținerea unor randamente și eficiențe sporite și a unor costuri de producție reduse. În acest scop este necesar să se promoveze o politică investițională adecvată pe baza aportului substanțial pe care urmează să-l aibă știința și tehnica în acest domeniu precum și „noua conștiință a energiei”, care presupune o modificare de comportament în ceea ce privește consumul de energie. De asemenea, sunt analizate direcțiile principale ale politicii de dezvoltare a energiei în România ca element vital al creșterii economice.

Prognoza oțelului (ing. P. Petrescu și ing. T. Gherasim) este tratată de autori prin prisma legăturii care există între nivelul de dezvoltare economică, producție și consumul de oțel. Studiul supune atenției concluzii pentru determinarea unei strategii de dezvoltare a producției mondiale de oțel în cadrul unei noi ordini economice internaționale, subliniindu-se necesitatea raționalizării capacităților de producție pe baza realizării unor programe de cooperare internațională.

Conceput în contextul complex al problemelor fundamentale ale evoluției economiei mondiale în următoarele două decenii, capitolul consacrat prognozei industriei chimice (autor: ing. Mihail Florescu, membru corespondent al Academiei R. S. România) subliniază implicațiile profunde și multiple pe care le vor avea în viitor extinderea fără precedent a utilizării produselor chimice în cele mai diverse domenii, multiplicarea și rafinarea procedeelelor de prelucrare, mutațiile în structura chimiei de sinteză, trecerea de la carbochimie la petrochimie etc. Este relevantă experiența României pe calea făuririi unei industrii chimice moderne cu un înalt randament, precum și tendințele dezvoltării acesteia în următoarele două decenii, evidențiindu-se laturile cantitative și calitative ale legăturilor tot mai interdependente ce se vor stabili în perspectivă între dezvoltarea industriei chimice și dezvoltarea echilibrată a celorlalte ramuri ale economiei naționale.

Colectivul de autori condus de ing. I. Crișan fundamentează necesitatea obiectivă a dezvoltării industriei constructoare de mașini într-un ritm superior dezvoltării economice generale, ramură indisolubil legată de generarea și promovarea progresului tehnic, de necesitatea înlăturării „prăpastiei tehnologice” care există între țările dezvoltate și cele slab dezvoltate. În acest sens se fundamentează necesitatea creării în țările în curs de dezvoltare, pe baza unei colaborări și cooperări internaționale reciproc avantajoase, a unei industrii constructoare de mașini proprii, organic integrate în structura complexului economic național, pe baza stabilirii unui raport optim între diversificare și unificare. Analiza prospectologică făcută de autori scoate, de asemenea, în evidență necesitatea realizării în viitor a unui transfer de tehnologie fără bariere artificiale între țări, a sporirii muncii de concepție inginerască în industria de mașini a viitorului.

O problemă de prim ordin pentru economia mondială — criza alimentară mondială — a căpătat, după cum se știe, dimensiuni îngri-

jorătoare. Analiza acestei probleme acute este efectuată în contextul mai larg al *Prognozei sistemului agroalimentar* (autor dr. Eugen Buciuman), un accent deosebit punându-se atît pe cauzele și implicațiile pe care le are criza, cît și pe căile și modalitățile posibile de soluționare.

Lucrarea se încheie cu *Prognoza comerțului internațional* (autor dr. Ioan Kun) care prezintă particularitățile elaborării prognozelor comerțului internațional, tendințele manifestate în comerțul exterior pe grupe de mărfuri și pe țări, dinamica indicatorilor producției și a celor de comerț exterior. Subliniind necesitatea obiectivă a participării tot mai intense a fiecărei economii naționale la schimbul internațional de valori materiale și spirituale, în concordanță cu cerințele stringente ale lichidării decajașelor economice și tehnologice dintre țări, autorul construiește prognoza de creștere a comerțului internațional în perioada 1976—2000 pentru țările socialiste, capitaliste dezvoltate și în curs de dezvoltare. Aceste prognoze pun un accent deosebit pe influența unor factori strîns legați de lupta țărilor în curs de dezvoltare pentru instaurarea unei noi ordini economice internaționale, de intensificarea politicilor de valorificare superioară a resurselor naționale de materii prime, de crizele și recesiunile periodice ce afectează economia țărilor capitaliste dezvoltate, de influența progresului tehnic și a transferului treptat de tehnologie între țări, de creștere continuă, dar diferențiată — ca dinamică, a economiei țărilor socialiste.

Prin vasta și actuala problematică pe care o ridică, în ceea ce privește evoluția economiei mondiale în următoarele decenii, lucrarea reprezintă o pledoarie fundamentală pentru necesitatea instaurării unei noi ordini economice și politice internaționale, așa cum rezultă aceasta din documentele și politica promovate de partidul nostru.

Gh. Zaman

Institutul de economie socialistă

BIOLOGIE — SOCIETATE — POLITICĂ

James Grier Miller, *Living Systems* (Sistemele vii), Mc Graw Hill, 1978

Momentele de sinteză pentru diferitele domenii ale cunoașterii sînt pe atît de importante și necesare pentru dezvoltarea cunoașterii pe cît sînt de dificil de realizat. Dificultățile devin cu atît mai mari iar depășirea lor cu atît mai relevantă pentru explicația știin-

țifică cu cît trecem de la zone problematice monodisciplinare spre zone pluri- și transdisciplinare. Un astfel de moment crucial de sinteză științifică cu profunde implicații în înțelegerea unitară a sistemelor vii cu asemănările și deosebirile lor calitative de la nivel

celular la nivelul organismelor internaționale ne este oferit de monumentală lucrare a lui James Grier Miller. Lucrarea, comparabilă, din punct de vedere al importanței practice, noutății, generalității teoretice și rigurozității, cu lucrări fundamentale cum ar fi *Originea speciilor* și *Capitalul* își propune în esență elaborarea unei teorii generale a sistemelor vii eșalonate pe șapte nivele: 1. celula; 2. organul; 3. organismul; 4. grupul; 5. organizația; 6. societatea; 7. sistemele internaționale.

De la început menționăm că această carte poate fi analizată în integralitatea ei și mai exact în consonanță cu conținutul și modelul epistemologic și interdisciplinar, în primul rând de un grup interdisciplinar. Dealtfel ea a și făcut obiectul unor dezbateri interdisciplinare la care au participat oameni de știință recunoscuți pentru interesul lor față de tendința de integrare a rezultatelor diferitelor ramuri ale științei. La o astfel de dezbateri publicată în volumul 25 din 1980 ale revistei „Behavioral Science” au participat: Kenneth Boulding, Talcott Parsons, Anatol Rapoport, Alfred Kuhn.

Cartea a fost concepută cu aproximativ 30 de ani înainte de apariția ei, când J. S. Miller lucra în „compania inspiratoare a unui grup interdisciplinar interesat în dezvoltarea unei teorii generale a comportamentului” (p. XV). Acest grup, înființat în 1949 pe lângă Universitatea Chicago, a cunoscut el însuși o serie de transformări, printre care cele din 1952 când a început să aibă întâlniri regulate, a putut beneficia de sugestiile unor fizicieni ca Enrico Fermi și Leo Szilard interesați expres în dezvoltarea științelor despre om. Istoria elaborării acestei cărți arată că autorul ei a avut numeroase și relativ îndelungate contacte în multiple universități cu oameni de știință de diferite specialități și cu diferite orientări.

Pornind de la constatarea existenței celor șapte niveluri ierarhice ale sistemelor vii (de la nivelul celui la nivelul organismelor supra-naționale) Miller afirmă: „teza mea centrală este aceea că sistemele de la toate aceste nivele sînt sisteme deschise care desfășoară inputuri, prelucrări interne și outputuri ale variatelor forme ale materiei, energiei și informației” (p. 1).

Pentru fiecare dintre cele șapte nivele Miller reușește să identifice 19 subsisteme critice a căror funcționare este esențială pentru viață. Deși toate aceste 19 subsisteme critice există la toate tipurile de sisteme vii care fac parte din cele șapte nivele ierarhice, structura și procesele unui subsistem critic dat devin cu atât mai complexe cu cât înaintăm pe scara sistemelor vii. Existența oricărui sistem viu este condiționată de posedarea celor 19 subsisteme critice, iar în cazul lipsei unui astfel de subsistem, sistemul res-

pectiv trebuie să-și asigure procesele respective prin diferite forme de simbioză sau parazitism. Cele 19 subsisteme critice se împart în trei clase: 1. *Subsisteme care prelucrează atât materie-energie, cât și informație* (subsistemul de reproducere, subsistemul de delimitare-graniță); 2. *Subsisteme care prelucrează materie-energie* (ingeratorul, distribuitorul, convertizorul, producătorul, magazia de materie-energie, subsistemul de eliminare, subsistemul motor și subsistemul de susținere); 3. *Subsisteme care prelucrează doar informație* (transductor pentru inputuri, transductor intern, canale și rețea, subsistemul de decodificare, asociatorul, subsistemul de memorizare, subsistemul de decizie, codificatorul și transductorul pentru outputuri) (p. 3).

Plecînd de la existența celor șapte nivele ierarhizate ale sistemelor vii care posedă toate cele 19 subsisteme critice, Miller elaborează un tablou sintetic general care este considerat ca o primă expresie analogă a tabelului lui Mendeleev, aplicat însă sistemelor vii. Tabelul lui Miller care în forma lui actuală, are ca principal rol exemplificarea regularităților sesizate de autor, cuprinde 133 de nișe, din totalul cărora doar șapte elemente nu au putut fi încă identificate. Așa cum remarcă chiar Miller „valoarea practică potențială” a acestei teorii a sistemelor vii urmează a fi decelată și dezvoltată prin minuoase cercetări care au de rezolvat încă multe și mari necunoscute pe care viziunea sistemică a reușit să le facă vizibile.

Faptul că toate cele șapte nivele ierarhice se caracterizează prin același număr de subsisteme critice, nu anulează diferențele calitative dintre aceste sisteme. Elementele similare trebuie evidențiate chiar dacă ele nu plac celor care „prețuiesc superioritatea omului” deoarece ele indică continuitatea. Teoria lui Miller nu are caracter reducționist ea demonstrînd că nivelele superioare au „caracteristici emergente” care le fac apte să se adapteze la situații de mediu mai complexe în fața cărora sistemele mai simple nu ar supraviețui (p. 1037). Teoria lui Miller, care este în esență ei o teorie evoluționistă, reușește să evidențieze atât elementele comune care caracterizează sistemele vii, cât și diferențele specifice ale acestora, diferențe care exprimă tocmai mutațiile calitative. Astfel de proprietăți emergente, distinctive pentru fiecare nivel al sistemelor vii sînt analizate cu minuțiozitate de J. G. Miller. În acest sens se remarcă: 1. „capacitatea unei mase organizate de celule de a înlocui celulele sale constitutive, pe măsură ce acestea mor, este o proprietate emergentă la nivelul organelor. Ca o consecință, multe tipuri de organe trăiesc mai mult decît celulele individuale care le compun”. Tot o proprietate

emergentă la acest nivel este capacitatea de a localiza stressul care distruge anumite celule și a nu-l lăsa să se extindă; 2. limbajul simbolic este o proprietate emergentă care atinge performanțele cele mai înalte la om; 3. activitatea de cooperare imposibilă la nivele inferioare apare la nivelul grupului.

Teoria de mare generalitate a lui Miller cuprinde un set complex de ipoteze (173) care au o valoare integratoare deosebită, fiind elaborate, pentru cel puțin două din cele șapte nivele ierarhice. Chiar dacă specialiștii care urmăresc cu precădere unul dintre aceste nivele, fie acesta celular sau organizațional, se vor întâlni cu lucruri știute pentru propriul domeniu de cercetare și vor fi surprinși de multiplele și adâncile semnificații pe care le are o anumită regularitate în raport cu celelalte nivele. Ipotezele elaborate sau adecvate de Miller din vastă și variată literatură științifică consultată (peste 2 400 de autori), pentru abordarea sistemică a domeniului sînt verificabile în mod experimental. Selectăm câteva ipoteze, a căror probabilitate de a fi relevante pentru două sau mai multe nivele este indicată în ordine descrescătoare prin H, M, L: 1. „În general cu cit un sistem are mai multe componente cu atît va avea și mai multe eșaloane (M); 2. „Componentele sistemelor incapabile de asociere, sau fără experiență în acest domeniu, trebuie să funcționeze după o programare rigidă sau după reguli de operare puternic standardizate” (M). 3. „Cantitatea de informație transmisă între punctele din cadrul sistemului este sensibil mai mare decît cea transmisă peste granița (subsistemul de delimitare al) sistemului”. 4. „Cu cit un subsistem de decizie există mai de mult timp, cu atît posibilitatea ca el să se opună schimbării va fi mai mare” (L) etc. Așa cum precizează J. G. Miller fără confirmare experimentală — teoria generală a sistemelor vii rămîne „doar o poziție filozofică care accentuează valoarea recunoașterii regularităților și diferențelor dintre nivelele sistemelor vii” (p. 121).

Analiza grupurilor prin intermediul teoriei și metodologiei elaborate de Miller dă posi-

bilitatea evidențierii unor structuri și procese noi, precum și a reevaluării unor caracteristici cunoscute ale grupurilor umane care însă „își dezvăluie pe această cale noi dimensiuni”. Din punct de vedere al evoluției grupurilor concepția prezentată în cartea *Sistemele vii* oferă direcții deosebit de fertile de cercetare. Avem în vedere, de exemplu, un set de opt indicatori ai evoluției grupurilor și deci ai proprietăților emergente față de nivelele anterioare care se aplică unor domenii foarte variate începînd cu „durata de supraviețuire a grupului” și ajungînd pînă la capacitatea de a crea și a implementa „grupuri noi sau sisteme de nivel mai ridicat” (p. 575). Fenomenele de creștere, coeziune și integrare își dezvăluie și ele noi semnificații ca urmare a modului de analiză sistemică întreprins de Miller.

Desigur, o astfel de carte de excepție care are atît valoarea unei teorii novatoare de mare generalitate care a fost deosebit de riguros și minuțios elaborată, cit și de ghid metodologic și informațional pentru cercetători de diferite profile și orientări nu poate fi decît parțial schițată într-o astfel de prezentare. Pentru a nu lăsa impresia falsă că ne aflăm în fața unei lucrări perfecte este bine să amintim chiar aprecierea autorului: „Este de așteptat, și eu sper cu adevărat, ca idelle mele să fie sprijinite de teorii mai înaltate pe măsură ce știința sistemelor progresează, folosindu-se de metode mai adecvate de observație, măsură și de construcție teoretică... dacă o știință cumulativă a sistemelor se va dezvolta, teoria mea va trebui să fie analizată critic de către cei ce vor încerca în viitor s-o dezvolte” (p. 1025).

Caracterul profund dialectic al teoriei lui Miller, evoluționismul și viziunea sa materialist-științifică apar într-o desfășurare logică riguroasă și sub forma unui limbaj deosebit de clar care străbate cu acuratețe granițele interdisciplinare și de multe ori și pe cele dintre expert și profanul interesat însă în cunoașterea vieții și societății.

Cătălin Mamali

Centrul de cercetări pentru problemele tineretului

Robert A. Hinde, *Towards Understanding Relationships*, London, Academic Press, 1979

Personalitatea își dezvăluie și dezvoltă multiplele ei fațete în interacțiunea cu ceilalți. Registrul comportamental al personalității se actualizează și îmbogățește în interacțiunea cu semenii. Dinamica și bogăția trăsăturilor

de personalitate se asociază cu dinamica și bogăția relațiilor interumane în care persoana este implicată și la care participă.

Este interesant faptul că nevoia de sinteză a variatelor fapte și teorii este resimțită nu

numai de specialiștii acestui domeniu — adică de psihologii sociali, — ci și de cercetătorii din alte domenii ca : sociologia, biologia, psihologia etc. Faptul că această tendință de integrare este susținută și uneori promovată de „outsider-i” ai domeniului, fie aceștia biologi, psihiatri, matematicieni, întărește caracterul interdisciplinar al problemei dar și relevanța ei pentru viața cotidiană. Un astfel de exemplu îl reprezintă și cartea lui Robert A. Hinde, biolog de formație, semnificativ intitulată *Spre înțelegerea relațiilor* (*Towards Understanding Relationships*). Departe de a fi un dezavantaj poziția de „outsider”, așa cum o caracterizează chiar savantul englez, îi conferă acestuia o mai mare disponibilitate în sesizarea punților de legătură între teoriile deja existente și în elaborarea unei metodologii de integrare a diferitelor fapte și concepte. Acest demers se sprijină pe o solidă și vastă documentare, pe minuțioase cercetări realizate chiar de R. A. Hinde mai ales pe grupurile de maimuțe și pe o orientare metodologică interdisciplinară.

De multe ori oamenii trăiesc cu impresia că relațiile lor interpersonale, autenticitatea, profunzimea, durată, structura morală sau coloratura afectivă a acestora sînt consecințele inevitabile ale caracteristicilor personale ale „tipurilor” de oameni cu care interacționăm. Această imagine deși reală este unilaterală, deoarece personalitatea este cel puțin „în parte determinată de relațiile pe care le avem”. Chiar și cele mai banale relații interpersonale, arată R. A. Hinde, au un *efect cumulativ* asupra personalității.

Dacă vrem să înțelegem profund dinamica relațiilor dintre oameni și mai ales dacă dorim să construim relații cu adevărat umane, avem nevoie de o viziune științifică unitară asupra relațiilor interpersonale. După o perioadă de relativ entuziasm generat de elaborarea unor tehnici de studiu și teorii cum au fost : tehnicile sociometrice, teoriile cognitive (în special teoria disonanței și teoria balanței cognitive) și teorii ale schimbului interpersonal, a urmat o perioadă de scepticism atît față de posibilitățile explicative ale acestor încercări, cît și față de utilitatea practică a studierii relațiilor interpersonale. De menționat și faptul că studiul relațiilor interpersonale s-a dovedit a fi un cîmp deosebit de fertil aplicării unor metode matematice dintre cele mai rafinate, procesul de elaborare a unor tehnici de calcul fiind mai rapid decît cel al refacerii bazelor experimentale și teoretice ale domeniului privit în integralitatea sa.

Așa cum un grup uman este mai mult decît, sau oricum ceva diferit de suma indivizilor care-l compun, tot așa relațiile interpersonale au caracteristici care nu pot fi deduse din analiza trăsăturilor individuale ale fiecărei persoane care ia parte la interacțiune.

Întotdeauna o relație interpersonală implică cel puțin un „set de interacțiuni” intermitente și interdependente dintre două persoane între care se realizează un schimb mutual (p. 16). Acele interacțiuni care au un caracter independent una față de cealaltă, deci se pot produce repetat între aceleași persoane — nu devin relații interpersonale, identitatea indivizilor respectivi reducîndu-se la un singur rol precis delimitat. În funcție de numărul și tipul interacțiunilor o relație interpersonală poate fi simplă (uniplex) și complexă (multiplex) (p. 52).

De asemenea, relațiile interpersonale nu sînt dependente doar de calitățile celor implicați, de tipul relațiilor dintre aceștia, de experiențele lor anterioare și de așteptările pe care le au, ci și de contextul relațional general din care acestea fac parte. Pentru R. A. Hinde relațiile interpersonale diadice sînt condiționate de calitatea rețelei relațiilor sociale în care acestea există, rețea care poate constitui prin caracteristicile ei un factor de reducere sau amplificare a conflictelor dintre actorii principali : „formarea unei relații diadice are loc într-un grup social și este influențată atît de normele culturale cît și de celelalte relații în care participanții sînt implicați” (p. 303).

Spre deosebire de alte tipuri de relații (obiect-obiect, subiect-subiect) în cadrul relațiilor interpersonale procesele cognitive, afective și setul de acțiuni pot fi atît simetrice, cît și complementare. Fiecare persoană este în mod potențial atît observator, cît și observat, atît factor de schimbare, cît și factor supus schimbării. Fiecare își elaborează în mod conștient scopuri, proiecte care privesc atît propria situație, cît și starea globală a relației. Aceste scopuri sînt parțial sau integral cunoscute de ceilalți și se pot afla în relație de conflict, complementaritate sau identitate cu scopurile acestora.

R. A. Hinde începe tentativa sa de elaborare a unei viziuni unitare asupra relațiilor interpersonale cu începutul, adică cu corectarea și dezvoltarea unui *sistem de descriere* cît mai fidel și mai complet a acestor relații. Acest sistem de descriere este considerat o cale necesară care poate favoriza clasificarea, măsurarea, explicarea și predicția evoluției relațiilor interpersonale. Prima întrebare privește conținutul interacțiunilor, adică ce fac persoanele împreună sau separat în cadrul unei relații determinate. Conținutul relației este descris prin indicatori care se focalizează fie asupra persoanelor (asupra trăsăturilor interpersonale ale acestora), fie asupra relației propriu-zise. Avînd în vedere intensitatea, frecvența, diversitatea și conținutul interacțiunilor în cadrul unei anumite relații interpersonale R. A. Hinde consideră că punctul

nodal al acestui domeniu este constituit de modul de structurare a interacțiunilor, de profilul pe care acestea îl dau unei relații interpersonale prin calitatea și succesiunea lor. Nu este suficient să cunoaștem frecvența și intensitatea unor atitudini interpersonale de atracție, respingere, dominație, supunere, încurajare etc., ci succesiunea acestora în timp, configurația pe care ele o formează în cadrul unei și aceleiași relații.

Studiul relațiilor interpersonale, din perspectiva modului de organizare a diferitelor tipuri de interacțiuni, se dovedește a fi deosebit de relevant și pentru înțelegerea unor tulburări grave ale personalității. Mai exact din punct de vedere psiho-genetic schizofrenia este influențată și de instituirea unei „duble legături”, proces prin care Gregory Bateson înțelegea transmiterea între membrii unei familii a unor mesaje care se anulează și descalifică reciproc. Dealtfel analiza acestor procese în domeniul psihiatriei sociale a dus la concluzia că persoanele cu tulburări psihice se caracterizează, în general, prin apartenența la grupuri primare deficitare, care au un număr scăzut de contacte sociale și un nivel inferior al interacțiunii afective. La fel ca și deprivarea senzorială deprivarea relațională a personalității constituie un factor perturbator cu mari implicații.

R. A. Hinde propune un model de studiere a corelațiilor existente nu numai între caracteristicile individuale ale partenerilor, ci și între diferitele tipuri de interacțiuni care aparțin unei anumite relații interpersonale (p. 75). Acest model conduce la o înțelegere mai profundă a unor caracteristici fundamentale ale dinamicii relațiilor interumane. În limbajul cotidian există două expresii care sintetizează două moduri diferite de explicare a apariției, dăinuirii sau ruperii unor relații interpersonale: „Cine se aseamănă se adună” și „Contrariile de atrag”. Aceste imagini se regăsesc și în cadrul unor teorii științifice care încearcă să explice atracția interpersonală fie prin similaritatea partenerilor, fie prin complementaritatea trăsăturilor și rolurilor acestora. Relațiile interpersonale diferă în funcție de raportul existent între proporția interacțiunilor de tip simetric (reciproc) și a celor de tip complementar.

Tendința indivizilor de a se orienta spre relații prioritare simetrice sau prioritare complementare este însoțită și de o atitudine specifică față de propria persoană. Cei care au o atitudine de satisfacție față de propria persoană tind în general spre persoane similare. Complementaritatea este delimitată la nivelul interacțiunii prin raportul existent între abilitățile, rolurile și mai ales trebuințele partenerilor. Reciprocitatea și complementaritatea sînt acele caracteristici care permit indivizilor de a face, ca egali, împreună o serie de lucruri

și de a-și suplini și compensa o serie de trăsături și trebuințe. Deci ceea ce este esențial pentru evoluția pozitivă a unei relații sociale de acest tip nu este nici reciprocitatea, nici complementaritatea, ci gradul de compatibilitate care implică atât interacțiuni bazate pe reciprocitate, cât și acțiuni bazate pe complementaritate (p. 78—81, 105, 111—112).

Modul de abordare a reciprocității și complementarității manifestate în procesul relațiilor interpersonale îi permite lui R. A. Hinde să se apropie într-o manieră dialectică de problematica morală a relațiilor interpersonale. Procesele cognitive și afective de la nivel interpersonal se dovedesc a avea un bogat conținut moral. De exemplu, procesul de auto-dezvăluire sau cel de angajare, deși ele sînt prioritare cognitive sau afective implică o puternică componentă morală cum este cea a încrederii și respectiv lealității (p. 281).

O idee centrală în înțelegerea relațiilor interumane este aceea a raportării continue a acestora la rețeaua relațiilor în care sînt incluse, la contextul social în care evoluează. Relațiile interpersonale dintre două sau mai multe persoane se modifică pentru a face față atât unor factori stresanți generați chiar în cadrul lor sau de condiții și factori externi relațiilor respective. Relațiile interpersonale sînt afectate de relații. Această condiționare devine mai explicită atunci cînd se încearcă evaluarea unor caracteristici fundamentale ale relațiilor interpersonale cum este de exemplu gradul de echitate al acestora. La nivelul persoanelor aflate în interacțiune aceste interdependențe se reflectă într-o transformare profundă a motivației partenerilor. Transformarea motivației nu se realizează doar prin perceperea consecințelor personale ale unei interacțiuni, ci și prin evaluarea comparată a pierderilor și câștigurilor tuturor celorlalți membri ai grupului. Din această perspectivă conflictul interpersonal poate fi constructiv și în anumite situații chiar o condiție necesară în atingerea unor niveluri mai profunde ale înțelegerii interpersonale și a unei coordonări mai mari a acțiunilor. Efectele distructive ale conflictului sînt accentuate de lipsa angajării și de neîncredere care se asociază cu perceperea unor amenințări viitoare.

Datorită mecanismelor specifice de condiționare reciprocă, la nivelul relațiilor interpersonale se observă atât procese de *feed-back* negativ care asigură stabilitatea, cât și procese de *feed-back* pozitiv care caracterizează schimbarea și dezvoltarea, ultimul tip de reglare fiind definitoriu pentru dinamica relațiilor interpersonale. Astfel, împărțirea echitabilă a resurselor între parteneri poate induce sentimente de prietenie sau le poate accentua, la rîndul lor sentimentele de prietenie fac mai probabilă alocarea echitabilă a resurselor. Această escaladare a unor interacțiuni sau

trăsături ale relațiilor se poate produce atât în registrul pozitiv (relații de ajutor, apropiere, încredere etc.), cât și cel negativ (suspiciune, agresiune etc.) (p. 281). Din această perspectivă evoluția pozitivă a relațiilor interpersonale se asociază cu transformări corespunzătoare, care uneori le urmează alteori le premerge, în orientările valorice ale persoanelor.

R. A. Hinde afirmă cu modestie că scopul lucrării la care ne referim nu este acela de a construi o nouă teorie asupra relațiilor interpersonale, ci de a evidenția și facilita corespundențele și legăturile dintre teoriile și con-

ceptele deja existente. Dar realizarea acestui obiectiv, prin producerea și integrarea indicatorilor și a conceptelor adecvate este subordonată unei idei deosebit de generoase, care consideră că înțelegerea și mai ales construirea conștientă a unor relații interpersonale pozitive necesită o raportare continuă și activă la rețeaua generală a relațiilor sociale, la normele specifice unui anumit context socio-cultural. Din această perspectivă armonizarea relațiilor interpersonale apare ca o verigă importantă în procesul dezvoltării condiției interumane a oricărei activități.

C. M.

Roland Pressat, *Dictionnaire de la démographie*, Paris, Presses Universitaires de France, 1979

Nevoia de a uniformiza terminologia a apărut, în demografie, ceva mai devreme decât în alte științe și, am adăuga, cu multă insistență. Cauzele sînt mai multe; dar cele mai importante ni se par cele legate de specificul demografiei, de dezvoltarea ei extraordinară în ultimele trei decenii și de largă aplicare a conceptelor ei. Ca disciplină autonomă, cu obiect specific și metode specifice, demografia are un limbaj în cea mai mare parte cantitativ care *ipso facto* cere rigoare și exactitate. Eliberată de tutela diferitelor științe, demografia s-a dezvoltat foarte rapid: perioada ei modernă, al cărei început este marcat de A. J. Lotka, se caracterizează printr-o acumulare rapidă de metode și concepte, proces în care demografia franceză are o contribuție deosebită. Să mai adăugăm faptul că după cel de-al doilea război mondial interesul pentru problemele populației a crescut considerabil, fie și numai datorită „exploziei demografice”, care a ridicat problema populației și a raportului ei cu dezvoltarea la nivelul marilor probleme ale lumii contemporane. Nu este deci de mirare că lucrările consacrate populației și tendințelor demografice, elaborate de pe pozițiile demografiei, sociologiei, științelor politice s-au înmulțit impresionant. Confuziile și imprecizia au devenit un pericol real, cu atât mai mult cu cît există prejudecata că populația este obiectul unei înțelesuri directe, fără să necesite o rigoare științifică. Din păcate, exemplele ce s-ar putea cita sînt numeroase.

Datorăm Organizației Națiunilor Unite (Departamentul Economic și Social) o primă

tentativă de a aduce ordine în domeniul terminologiei demografiei. Un comitet special de oameni de știință, prezidat de marele demograf francez, Paul Vincent, sub auspiciile Uniunii Internaționale pentru studiul științific al populației, a elaborat „Dictionarul demografic multilingv” (1958) în limbile engleză, franceză și spaniolă („Etudes démographiques”, no. 29). Curînd au apărut versiuni și în alte limbi. În această formă *Dictionarul demografic multilingv* era destinat în special traducătorilor. Expunerea era tematică, organizată în nouă capitole (generalități, elaborarea statisticilor demografice, starea populației, mortalitatea și morbiditatea, nupțialitatea, fertilitatea, mișcarea generală a populației, mobilitatea spațială, demografia economică și socială). Termenii și conceptele erau redactate într-o manieră succintă, cu precizarea principalelor caracteristici naționale în vederea circumscrierii sensului lor. Un indice alfabetic încheia „Dictionarul”.

Nu este nici o îndoială că chiar în prima sa formă, „Dictionarul demografic multilingv” a jucat un rol foarte util. Pe măsura progreselor demografiei s-a resimțit însă nevoia unui nou dicționar, construit după alte principii și care să fie la pas cu dezvoltarea demografiei. O asemenea sarcină și-a luat asupra-și demograful Roland Pressat*,

* Roland PRESSAT (n. 28 iunie 1923, Paris), demograf și matematician francez. Licențiat în matematici (1948), diplomat în studii superioare de calcul al probabilităților

unul dintre cei mai indicați pentru o asemenea întreprindere de mare competență și răspundere științifică. După cum mărturisește autorul, în „Cuvînt înainte” (p. V), *Dictionnaire de démographie* acoperă materia în ceea ce are demografia mai specific, ceea ce implică un număr restrîns de intrări; atenția principală a fost acordată vocabularului tehnic. Să remarcăm că „Dicționarul” lui R. Pressat a folosit ordinea alfabetică de expunere a noțiunilor, legată uneori de dificultăți importante. Fiecare termen are o definiție riguroasă, un sistem de trimiteri asigură coerența termenilor și definițiilor.

Prima problemă pe care a avut-o de rezolvat autorul a fost aceea a sferei; într-adevăr, care este terminologia proprie a demografiei? R. Pressat, autor al unei clasice lucrări de „Analiză demografică”, s-a rezumat numai la ceea ce constituie specificitatea obiectului și metodelor demografiei, circumscrînd la noțiunea de „analiză demografică” și centrată pe ideea de populație ca ansamblu cu procese de înnoire (în sens probabilist). Concret, au fost reținute termenii legați de starea populației, de natalitate și fertilitate, de nupțialitate și divorțialitate, de mortalitate, de reproducere și de creșterea populației. A fost reținut un minimum de termeni referitori la mobilitate spațială și migrație, ca și la unele caracteristici economice ale populației.

În total sînt expuși circa 670 de termeni. Ideea conducătoare a autorului apare cu toată claritatea în schemele din Anexa „Dicționarului” unde sînt prezentați termenii în optica următoare: Populația (categorii și intrări), tabele (categoria și intrări), rate (categorii și intrări). Dăm ca exemplu pentru „tabele” categoria „fertilitate”, ale cărei intrări sînt: tabela de fertilitate, tabela de fertilitate generală, tabela de fertilitate a căsătoriilor, tabela de fertilitate după rang. Aceeași categorie „fertilitate”, din punctul de vedere al ratelor, comportă 14 rate, începînd cu rata brută de natalitate și terminînd cu rata brută de repro-

ducere. Desigur, în privința numărului de termeni reținuți în „Dicționar”, se pot face observații sau sugestii. Nu poate fi însă ignorat faptul că autorul se călăuzește de o logică strînsă care a prezidat la alegerea termenilor incluși în „Dicționar”.

Definițiile termenilor, deși succinte, sînt în toate cazurile, rigurose științifice, urmate apoi de explicații mai ample. Dăm, ca exemplu, doi termeni fundamentali din demografie, la a căror precizare R. Pressat are o contribuție esențială: *calendar* și *intensitate*. „Calendar (al unui fenomen) — repartitie după vechime, în sinul unei cohorte, a evenimentelor caracteristice unui fenomen dat” (p. 21—22), și „intensitate (a unui fenomen) — frecvența de apariție, în sinul unei cohorte a evenimentelor caracteristice ale fenomenului în cauză” (p. 96)*. Definițiile par criptice; ele sînt însă dezvoltate cu explicații mai ample sau mai reduse, după caz, devenind perfect inteligibile.

Limbaajul matematic folosit în „Dicționar” este cel discret; arareori se trece la limbaajul continuu. Se folosesc exemplificări numerice și grafice, acolo unde este absolut necesar pentru înțelegerea deplină a noțiunilor expuse. În „Dicționar” sînt și scurte biografii ale unui număr de 20 demografi, începînd cu J. Graunt (1620—1674) și terminînd cu cîțiva demografi în viață: A. Sauvy, L. Henry, N. Ryder. Alegerea — după mărturisirea autorului — a fost dictată de contribuția demografilor respectivi la progresul științei sale. Desigur, lista este deschisă și într-o viitoare ediție sperăm că ea va fi îmbogățită.

Dicționarul de demografie al lui R. Pressat se dovedește un instrument de o utilitate indiscutabilă nu numai pentru demografi, ci și pentru toți cei ce se ocupă de populație, dintr-un unghi de vedere sau altul. El este necesar și publicului mare al cărui interes pentru problemele populației a crescut considerabil. Într-o viitoare ediție a lucrării noastre¹ vom căuta să beneficiem de valoroasa lucrare a lui R. Pressat, ca și de noua ediție a *Dicționarului demografic multilingv*². Semnăind

Sorbona (1951), diplomat al Institutului de Statistică al Universității din Paris (1954), doctor în litere la Sorbona (1970). Director de departament la Institutul Național de studii demografice din Paris (I.N.E.D.), profesor la Institutul de Demografie al Universității din Paris (I.D.U.P.); profesor la Departamentul de demografie al Universității din Montréal. Este autorul a numeroase manuale și studii de demografie, unele traduse în mai multe limbi. Menționăm: *L'analyse démographique. Concepts, méthodes, résultats*, ed. II, Paris, 1969, tradusă în română de Vl. Trebici și V. Ghețau (1974); *Démographie sociale* (1971), *Démographie statistique* (1972).

* Un calendar, ca orice distribuție statistică, este sintetizat de o medie sau o mediană; frecvența este dată de numărul mediu de evenimente pe persoană la sfîrșitul istoriei cohortei.

¹ Vl. Trebici, *Mică enciclopedie de demografie*. București, Edit. științifică și enciclopedică, 1975 (Termenii sînt prezentați cu echivalent în șapte limbi).

² *Dictionnaire démographique multilingue*, Volume français, Edition préparée par Louis Henry, Dolhain (Belgique), Ordina Editions, 1981.

cititorilor noștri apariția *Dieționarului de demografie* a lui R. Pressat, ne facem o plăcută datorie în a sublinia această nouă contribuție

științifică a școlii franceze la progresul demografiei.

VI. Trebici

*** * Neofascism, terorism, noua dreaptă. Probleme vechi, ipostaze noi în lumea capitalistă, București, Edit. politică, 1981**

Sub titlul *Neofascism, terorism, noua dreaptă* găsim o culegere de 14 studii care abordează din unghiurile cele mai diverse (economic, politologic, militar etc.) problematica fascismului și extremismului de dreapta contemporan care nu este rupt de rădăcinile sale, de fascismul interbelic.

Factorii și condițiile favorizante ale acestuia din urmă sînt prezentați de N. N. Constantinescu și V. Nichita, care definesc fascismul ca un produs al crizei generale a capitalismului, ca pe un produs al crizei sale economice, sociale și politice. Importantă ni se pare sublinierea trăsăturilor pronunțat antiliberale ale fascismului, care se afirmă ca o negare totală a sistemului de funcționare al democrației burgheze. Studiul menționat subliniază, pe bună dreptate, caracterul reversibil al procesului de fascizare arătînd că preluarea puterii de către fascism s-a datorat și lipsei de unitate a forțelor democratice. Se analizează condițiile acaparării puterii de către fascism în Italia și Germania insistîndu-se asupra rolului marilor monopoluri în cadrul procesului de fascizare.

Trăsăturile politice și statale ale regimurilor fasciste sînt abordate de Ladislau Lörincz, în al cărui studiu se insistă asupra unor noțiuni importante, prin specificitatea lor, pentru înțelegerea fenomenului fascist. Astfel sînt enumerate o serie de trăsături principale ale statului fascist, cum ar fi: principiul autoritarismului, supremația statului în raport cu individul, totalitarismul, suspendarea totală a libertăților și drepturilor democratice, lichidarea legalității burgheze, birocratizarea fără precedent a aparatului de stat precum și militarizarea acestuia, hipertrofia organelor represive. În studiu sînt menționate și trăsăturile principale ale regimului politic fascist (organizații de masă, militar, paramilitar, partidul fascist) care alături de trăsăturile statului fascist pot constitui puncte de sprijin serioase în analiza fascismului.

Făcînd considerații asupra componentei militare a fenomenului politic fascist, studiul lui Eugen Bantea și Mihail E. Ionescu urmă-

rește problematica prin utilizarea a patru repere: aspectele militare ale cuceririi puterii politice de către fascism, fenomenul de tonizare al armatei, Blitzkrieg-ul și războiul ca finalitate a fenomenului politic fascist. Considerînd mișcările fasciste interbelice „cele mai notorii” (p. 40) pe cele din Ungaria, Bulgaria, Italia, Germania (de ce nu și pe cea din România?), autorii evidențiază în mod corect puciul sau amenințarea cu el ca pe o metodă tipică, dar desigur nu exclusiv fascistă, de a cuceri puterea sau de a se apropia de ea. Se insistă asupra sprijinului pe care cadre active ale armatei l-au dat în procesul fascist de preluare a puterii precum și asupra insistenței cu care procesul de fascizare s-a exercitat asupra armatei concepută ca principal instrument de realizare a planurilor imperialiste fasciste. Pertinente sînt și observațiile privind războiul ca finalitate a fenomenului politic fascist. Într-adevăr statul fascist funcționa pentru război, un război de cucerire, care permitea genocidul și care impunea un stat militarizat cu o populație docilă, indoctrinată în spiritul sacrificiului pentru „șeful suprem”. În ceea ce privește Blitzkrieg-ul, acesta nu a fost, așa cum menționează de altfel și autorii studiului, „o descoperire a fascismului ci rezultatul unei evoluții dinamice a doctrinei militare în general. Fascismul i-a conferit însă o brutalitate extraordinară” (p. 50).

Analizînd relația dintre militarism și fascism, Vasile Secăreș subliniază importanța rolului jucat de militari în procesul de cucerire a puterii de către fascism, precum și faptul că structurile capitaliste periferice și dependente oferă condiții favorabile pentru autonomizarea și hipertrofierea militarismului fascizant. Se relevă rolul conservator al armatei în cadrul acestor structuri, funcția ei de „apărare internă”, exprimînd interese ale claselor mijlocii dar și ale marii burghezii. Studiul mai stabilește o serie de trăsături tipice regimurilor fasciste instaurate de forțele armatei, printre care: schimbarea formei de exprimare instituțională a dominației de clasă, militarizarea

largă a vieții social-politice, toate acestea înfăptuite de forțele armate care acționează substituindu-se partidului totalitar.

Studiile lui Petre Iosif (*Fascismul vechi în regie nouă și cu alte farduri*) și Sandu Vlad (*Ipostaze ale neofascismului contemporan în acțiune*) se constituie ca treceri în revistă a unor organizații neofasciste în Italia, Franța, R.F.G., S.U.A., a modalităților de propagandă și acțiune politică ale acestora.

Foarte utilă ni se pare abordarea problematicei fascismului de către Valter Roman care sub titlul *Unele trăsături caracteristice ale neofascismului*, enunță câteva erori care au caracterizat și caracterizează încă pe unii analiști ai fenomenului fascist. Este vorba despre teza inevitabilității fascismului, de nesesizarea naturii și funcțiilor specifice ale partidelor fasciste, de identificarea abuzivă a diverselor partide burgheze sau chiar muncitorești cu cele fasciste, de neînțelegerea diferențelor dintre regimul politic burghez liberal și cel fascist. Printre erorile comune în caracterizarea fascismului menționate de Valter Roman se află și cea referitoare la „o teză cunoscută și anume la aceea potrivit căreia fascismul ar constitui o reacție față de avântul mișcării revoluționare și nu ar fi urmat unui reflux al acestuia. A venit timpul să se clarifice această eroare teoretică comisă în special după venirea la putere a fascismului în Italia și Germania. O apreciere greșită a genezei neofascismului poate să ducă și astăzi la elaborarea unor tactici greșite” (p. 88). Chiar dacă fascismul s-a născut într-o perioadă de puternic avânt revoluționar, el a preluat puterea mai ales în situații în care mișcarea revoluționară se afla într-adevăr într-un moment de reflux. Nu aceasta pare să fie părerea lui Virgil Măgureanu, care ocupându-se de ideologia politică a fascismului și neofascismului arată că: „Fascismul interbelic a fost generat de o epocă de criză care prin el a dobândit o formă exacerbată în câteva țări capitaliste unde burghezia monopolistă incapabilă să mai mențină propria sa dominație prin mijloace clasice a preferat să recurgă la dictatură ca alternativă în fața creșterii avântului revoluționar al maselor și al pericolului instaurării unei democrații reale autentic populare, pentru a-și salva interesele de clasă” (p. 95). Menținând între factorii care au favorizat ascensiunea fascismului, diviziunea clasei muncitoare și politica ambiguă a marilor puteri, Virgil Măgureanu subliniază alături de Max Gallo că fascismul se constituie ideologic ca un refuz al liberalismului, al democrației parlamentare, al marxismului. În acest sens sînt enumerate câteva trăsături ale ideologiei fasciste, cum ar fi cultul țelului suprem, iraționalismul, rasismul, corporatismul. În ceea ce privește ideologia politică a neofascismului se are în vedere: naționalismul, rasismul, antiliberalismul, anti-

parlamentarismul, elitismul uneori amendate de formații de azi pentru a prezenta opiniei publice o imagine a neofascismului ruptă de realele sale rădăcini.

Studiul Elenei Mureșan intitulat *Consemnări asupra organizării internaționale a neofascismului* enumeră o serie de organizații fasciste și neofasciste cu caracter supranațional sau internațional, menționînd diversele tentative postbelice de constituire a internaționalelor negre sau fasciste, care datorită disensiunilor existente între componentele acestora structurile lor organizatorice nu sînt viabile.

Studiile semnate de Stana Buzatu și Ilie Fonta abordează problematica neofascismului și terorismului italian. Una din sursele importante ale terorismului italian se află în acțiunile a citorva zeci de grupuri de extremă dreaptă. Neofascismul italian nu constituie însă singura sursă a terorismului și din păcate multe atentate cu răsunet ca cel care a costat viața lui Aldo Moro nu pot fi puse pe seama lui, ele aparținînd extremei stîngi. Apărînd uneori ca dezidențe ale PCI, dar întotdeauna contestînd strategia acestuia, extremiștii de stînga încearcă provocarea unui război civil prin destabilizarea instituțiilor statale. Spre deosebire de extremiștii de dreapta care par să favorizeze asasinatul colectiv și orb, cei de stînga recurg mai frecvent la tehnica asasinatului individual, victimele lor fiind de obicei lideri democrați-creștini, cadre tehnice din mari uzine, ziaristi, magistrați, dar și activiști ai PCI. Studiul lui Ilie Fonta analizează și lupta non-violentă a PCI pentru democratizarea vieții politice italiene, pentru o trecere pașnică și treptată spre socialism.

Studiul semnat de Silviu Brucan (*Neocorporatismul—ideologia dreptei americane*), fără a neglija existența în SUA a organizațiilor cu caracter afișat nazist (organizația hitleristă din Chicago), se concentrează asupra tendințelor autoritare și nedemocratice de conducere care se manifestă în rețeaua instituțiilor americane și care ar putea constitui anticamera fascismului. Tendința de extindere a autorității executive asupra celei legislative și judecătorești manifestată de fostul președinte Nixon, tendințele de reducere a programelor sociale și cele de jugulare a mișcărilor de revendicare socială, problema influenței militare asupra autorității civile îl fac pe Silviu Brucan să considere că „unele structuri de bază ale societății americane au potențial neofascist. Printre acestea este menționat în primul rînd așa-numitul complex militaro-industrial care are o puternică influență asupra lumii politice americane, între altele și prin asigurarea unei mobilități remarcabile ale înaltelor cadre care pendulează între administrație și corporații. Silviu Brucan demonstrează cum curentul de

dreapta care exercită cea mai mare influență în viața politică americană este neoconservatorismul.

În studiul *Noua dreaptă la confluența politicii cu filozofia*, Ludwig Grunberg analizează pozițiile lui Louis Pauwels și Alain de Benoist, producătorii unui amestec nociv ai cărui compuși sînt Maurras, Gobineau și așa-numita inginerie genetică.

Beneficiind de paginile publicației „Figaro Magazine”, de activitatea GRECE (Grupul de cercetare și studiu pentru civilizația europeană) și a „Clubului orologiului” reprezentanții „noii drepte” scriu despre inegalitatea raselor, despre necesitatea segregării lor, despre inevitabilitatea inegalității între indivizii umani, pronunțându-se pentru ierarhia naturală (de sînge), împotriva „domesticirii speciei umane”, împotriva marxismului și liberalismului. Pozițiile „noii drepte” au stîrnit un val de critici venite din cele mai diverse orizonturi politice. Ludwig Grunberg consideră foarte necesară diferențierea „noii drepte” de „noii filozofi”, aceștia din urmă fiind răspunzători pentru crearea unor confuzii valorice, pentru întreținerea acelui climat antiraționalist exacerbat de mișcarea extremistă actuală”

(p. 238). Legătura dintre adepții „noii filozofii” și cei ai „noii drepte” este considerată ca necesară deoarece ea ar dovedi „...că cine se avîntă pe drumul contestării raționalismului în genere și celui marxist în special, își asumă riscuri imense, deoarece iraționalismul într-o formă aparent inofensivă („noua filozofie”) se poate converti lesne în forma sa agresivă” (p. 241).

În finalul lucrării Traian Caraciuc referindu-se la mișcările antifasciste contemporane insistă asupra necesității unității tuturor forțelor democratice și progresiste, această temă fiind deosebit de actuală în lumina urmărilor tragice ale diviziunii antifasciste interbelice.

Culegerea de studii *Neofascism, terorism, noua dreaptă* se constituie ca o abordare diversificată a extremismului de dreapta contemporan, fiind în același timp relevantă în privința contribuției românești la studiul fenomenului amintit, constituindu-se într-un instrument util de clarificare a cititorului.

Radu Ioanid

Laboratorul de studii și cercetări
sociologice